

ภาคที่ 3

ระบบกฎหมายเกี่ยวกับพรรคการเมืองไทย

บทที่ 1

กฎหมายรัฐธรรมนูญกับพรรคการเมือง

บทดังกล่าวนี้ เป็นการชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันระหว่างกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 โดยจะเป็นการชี้ในประเด็นเกี่ยวกับการที่กฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้ให้ความสำคัญกับพรรคการเมือง โดยมีหลายมาตราที่เป็นการระบุถึงพรรคการเมืองไว้ ต่างจากรัฐธรรมนูญในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งก็มีอยู่หลายฉบับ ที่มีได้ให้ความสำคัญกับพรรคการเมือง นอกจากนั้น ยังมีหลายฉบับที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดตั้งหรือดำเนินกิจกรรมในทางการเมืองอีกด้วย เป็นต้นว่า การเปิดโอกาสให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่จำเป็นต้องสังกัดพรรค พรรคการเมืองต้องถูกบังคับให้ส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งให้ครบทุกเขต ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องใช้จ่ายและเสียค่าสมัคร เป็นจำนวนมาก ทำให้พรรคการเมืองขนาดเล็กไม่สามารถดำรงอยู่ได้ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว ความเป็นอิสระของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการโหวตกฎหมายต่างๆ ไม่จำเป็นต้องทำตามมติพรรค ส่งผลให้วินัยพรรค ข้อบังคับของพรรค ไม่ศักดิ์สิทธิ์ พรรคการเมืองก็ยอมเติบโตต่อไปไม่ได้ เพราะพรรคการเมืองขาดความเข้มแข็ง ควบคุมสมาชิกไม่ได้ นอกจากนี้ หากหลังการเลือกตั้งพรรคการเมืองใดไม่ได้รับการเลือกตั้ง ไม่มีที่นั่งในสภาฯ ก็จะต้องถูกยุบพรรค ทำให้ความหมายของพรรคการเมืองหรือความพยายามที่จะให้พรรคการเมืองดำรงอยู่เป็นตัวแทนของเจตจำนงทางความคิดของประชาชน จากกลุ่มต่างๆ ที่มีความหลากหลาย ในลักษณะพรรคมวลชน (Mass Party) ต้องมีอันหยุดชะงักไป จากข้อจำกัดดังกล่าวข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะส่งเสริมพรรคการเมืองให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้นไป นอกจากนี้ในการพิจารณาถึงความเข้มแข็งของพรรคการเมืองก็สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องดูพระราชบัญญัติ

ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง ในสมัยนั้น ขณะนั้น ประกอบไปด้วยเสมอ ทั้งนี้ เพราะบทบัญญัติที่ซ่อนอยู่ถึงการจำกัด ริดรอนสิทธิเสรีภาพ ในการดำรงอยู่ของพรรคการเมืองนั้นมิได้ปรากฏอยู่แต่เฉพาะในรัฐธรรมนูญเพียงเท่านั้น' ดังนั้น สิ่งที่จะเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญได้นั้นมิได้จำกัดอยู่แต่เพียงความเป็นกฎหมายสูงสุดเท่านั้น หากแต่จะต้องมีหลักการสำคัญๆ ที่เป็นหัวใจของประชาธิปไตยระบุไว้ภายในอย่างชัดเจน เพื่อที่จะสามารถทำการตรวจสอบได้ ทั้งนี้เพราะการที่ประเทศมีกฎหมายรัฐธรรมนูญ ก็มีได้หมายความว่า เป็นประชาธิปไตยเสมอไป หากสิ่งที่บรรจุอยู่ในกฎหมายสูงสุดฉบับดังกล่าวมิได้ มีบทบัญญัติที่เป็นการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย ดังจะเห็นได้ว่าประเทศคอมมิวนิสต์ทั้งหลายไม่ว่าจะเป็น จีน คิวบา เกาหลีเหนือ ประเทศเหล่านี้ก็มีรัฐธรรมนูญขึ้นบังคับใช้เป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ หากแต่ความสำคัญอยู่ที่ประเทศที่เป็นประชาธิปไตยจำเป็นต้องมีกฎหมายรัฐธรรมนูญ และในกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับนั้น ๆ จะต้องมีการหลักการที่สำคัญ คือ

1. มีหลักประกันในด้านสิทธิ และเสรีภาพของประชาชนแยกไว้โดยเด่นชัด
2. มีหลักการว่าด้วยการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยอย่างเด่นชัด
3. มีข้อจำกัดอำนาจของรัฐ (มิใช่ข้อจำกัดอำนาจประชาชน)

หลักการดังกล่าวเมื่อเทียบกับรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2540 ทำให้เห็นโครงสร้างที่เป็นจุดร่วมกันของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน และหลักการดังกล่าวได้ดังนี้

1. รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน มีการบัญญัติอย่างชัดเจนเกี่ยวกับ สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ของประชาชน
2. มีการระบุถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการเมืองที่เรียกว่า การเมืองภาคประชาชน อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็น การเข้าชื่อ 5 หมื่นรายชื่อ เพื่อเสนอกฎหมาย หรือถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ ทำให้การเมืองมิใช่เรื่องของนักการเมือง แต่เป็นการเมืองของพลเมืองได้อย่างแท้จริง

¹กล่าวกันว่ารัฐธรรมนูญฉบับที่มีหลักการสำคัญที่ส่งเสริมพรรคการเมืองให้เข้มแข็งได้แก่รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2489, 2517 และฉบับปัจจุบัน (2540) ส่วนในอดีตที่ผ่านมา ประเทศไทยมีกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง 4 ฉบับ รวมทั้งฉบับปัจจุบันด้วย คือ พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2489, 2511, 2514 และฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2541)

3. มีการระบุถึงสถาบันทางการเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการเมือง ทำให้มีความชัดเจนในความสัมพันธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งของฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร อันเป็นหลักการพื้นฐานของระบบรัฐสภา จากหลักการทั้ง 3 ประการของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2540 จึงสามารถแยกประเด็นสำคัญๆ ตามหลักการดังกล่าวออกได้ 16 ประเด็นย่อย ที่มีบรรจุอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้ ดังนี้

1. บทบัญญัติเกี่ยวกับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์
2. มาตรการอันนำไปสู่การปฏิรูปการเมือง
3. กระบวนการทำงานของรัฐสภา
4. บทบาทและอำนาจหน้าที่ของวุฒิสภา
5. มาตรการในการเสริมสร้างระบบพรรคการเมือง
6. บทบาทอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญ
7. ระบบศาลและกระบวนการยุติธรรม
8. องค์ประกอบและวาระการดำรงตำแหน่งขององค์กรตรวจสอบ
9. สิทธิ เสรีภาพ และการคุ้มครองบุคคล
10. สิทธิและการคุ้มครองเด็ก เยาวชน สตรี คนชรา และผู้ด้อยโอกาส
11. บทบัญญัติเกี่ยวกับการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
12. บทบัญญัติเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจ
13. การมีส่วนร่วมของประชาชน รวมทั้งการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม
14. บทบัญญัติเกี่ยวกับหน่วยราชการ ข้าราชการ และพนักงานของรัฐ
15. บทบัญญัติเกี่ยวกับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น
16. การดำเนินการตามบทเฉพาะกาล

ดังนั้น เมื่อพิจารณา มาตรการอันนำไปสู่การปฏิรูปทางการเมือง จะพบว่า มี มาตรการที่สำคัญๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองอยู่ด้วย ดังนี้

1. การกำหนดให้การเลือกตั้งเป็นหน้าที่ (มาตรา 68)

² คณิน บุญสุวรรณ. คู่มืออ่านรัฐธรรมนูญฉบับใหม่. โครงสร้างและหลักการของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2540 พิมพ์ที่บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) พ.ศ. 2541 หน้า 17-18

2. การกำหนดให้การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นแบบผสมระหว่างการเลือกตั้งระบบสัดส่วนตามบัญชีรายชื่อของพรรค และการแบ่งเขต เขตละคน (มาตรา 98)
3. การให้นำหีบบัตรเลือกตั้งไปเทนับรวมกัน ณ ที่แห่งใดแห่งหนึ่งเพียงแห่งเดียว (มาตรา 104 (4))
4. การกำหนดให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งต้องมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในเขตเลือกตั้งมาแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่าเก้าสิบวัน (มาตรา 105 (3))
5. การกำหนดให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ซึ่งอยู่นอกจังหวัดในวันเลือกตั้ง มีสิทธิเลือกตั้งได้โดยไม่ต้องเดินทางกลับไปภูมิลำเนาที่มีทะเบียนบ้านอยู่ (มาตรา 105 วรรคสอง)
6. การกำหนดให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมืองที่ส่งสมัครไม่น้อยกว่าเก้าสิบวัน (มาตรา 107 (4))
7. การกำหนดให้รัฐสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งและพรรคการเมืองในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (มาตรา 113)
8. การให้มีคณะกรรมการการเลือกตั้ง (มาตรา 144)
9. การกำหนดให้ในปีหนึ่งมีสมัยประชุมสามัญนิติบัญญัติซึ่งจะพิจารณาได้เฉพาะกฎหมาย พระราชกำหนด การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ฯลฯ (มาตรา 159 วรรคสี่)
10. การขยายสมัยประชุมสามัญ จากเดิมเก้าสิบวัน เป็นหนึ่งร้อยยี่สิบวัน (มาตรา 160)
11. การให้มีผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา (มาตรา 196)
12. การให้มีคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (มาตรา 199)
13. การให้คณะรัฐมนตรีมีจำนวนไม่เกินสามสิบหกคน (มาตรา 201)
14. การห้าม ส.ส. ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในเวลาเดียวกัน (มาตรา 204)ข
15. การให้มีศาลรัฐธรรมนูญ (มาตรา 255)
16. การให้มีแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง (มาตรา 272 วรรคสอง และวรรคสาม)
17. การให้มีศาลปกครอง (มาตรา 276)
18. การตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินของบุคคล (มาตรา 291)
19. การให้มีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (มาตรา 297)
20. การถอดถอนบุคคลออกจากตำแหน่ง (มาตรา 303)

ส่วนมาตรการในการเสริมสร้างระบบพรรคการเมืองให้เข้มแข็ง ได้แก่

1. เสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมือง รวมทั้งความเป็นอิสระของสมาชิกพรรคการเมือง (มาตรา 47)
2. การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อพรรค (มาตรา 98)
3. เกณฑ์ขั้นต่ำของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะได้รับเลือกตั้งจากบัญชีรายชื่อพรรค (มาตรา 100)
4. การให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมืองที่ส่งสมัครไม่น้อยกว่าเก้าสิบวัน (มาตรา 107 (4))
5. การส่งสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขต (มาตรา 108)
6. การสนับสนุนพรรคการเมืองในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (มาตรา 113)
7. การให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพ้นจากสมาชิกภาพเมื่อลาออกหรือถูกขับออกจาสมาชิกภาพของพรรคการเมือง (มาตรา 118 (8))
8. การให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องพ้นจากสมาชิกภาพในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองที่ตนสังกัดและไม่สามารถหาพรรคอื่นเข้าเป็นสมาชิกได้ภายในหกสิบวัน (มาตรา 118 (9))
9. การตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในบัญชีรายชื่อพรรค (มาตรา 119 (1))
10. การเสนอร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งต้องมีพรรคที่สังกัดให้เสนอได้ (มาตรา 169)
11. การตั้งกรรมการสามัญของสภาผู้แทนราษฎรตามสัดส่วนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของแต่ละพรรคการเมืองหรือกลุ่มพรรคการเมือง (มาตรา 189 วรรคห้า)
12. การจัดตั้งพรรคการเมืองซึ่งอย่างน้อยให้กระทำได้โดยบุคคลตั้งแต่สิบห้าคน และการสนับสนุนในเงิน แก่พรรคการเมือง (มาตรา 328)

จากการพิจารณามาตรการในการเสริมสร้างพรรคการเมืองให้มีความเข้มแข็งดังกล่าว ที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันทั้งหมด 12 ประเด็น จะเห็นได้ว่าหลักการที่มีปรากฏอยู่ใน 12 ประเด็นดังกล่าวนี้ เป็นหลักการที่ได้นำไปยกร่างเป็นพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 พระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 และพระราชบัญญัติว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง

พ.ศ. 2541 สำหรับพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 ในมาตรา 8³ ก็บัญญัติออกมาเพื่อรองรับในมาตรา 47 ของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ส่วนในประเด็นของมาตรา 98 การให้พรรคการเมืองจัดทำบัญชีรายชื่อผู้สมัคร 100 คน (Party lists) ก็เป็นการให้ความสำคัญกับพรรคในการจัดสรรผู้สมัครที่จะเป็นตัวแทนของพรรค ให้ประชาชนทำการเลือกตั้งทั่วประเทศ (บัตรใหญ่) ซึ่งจะเป็นการให้ความสำคัญกับระบบการคัดสรร กรรมการบริหารฯ หรือที่ประชุมใหญ่พรรคฯ อย่างยิ่งในการคัดเลือกบุคคลที่จะเป็น 100 รายชื่อดังกล่าว ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับระบบเขต แล้วอาจจะทำให้เพียงกลุ่มบุคคล หรืออาศัยระบบโควตาทำให้ละลายในหลักการจุดนี้ไปได้ ในมาตรา 100 ได้ระบุเกณฑ์ขั้นต่ำไว้ที่ร้อยละห้าของจำนวนคะแนนเสียงผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งทั่วประเทศเป็นเกณฑ์ ในการที่บัญชีรายชื่อของพรรคต่างๆ จะถูกนำมาคิดเฉลี่ยกันเป็นสัดส่วน ซึ่งทำให้ระบบพรรคที่มีสาขาและสามารถระดมคะแนนจากสาขาพรรคทั้งประเทศมาลงคะแนนให้ได้ ก็ย่อมได้รับการเลือกตั้ง การบัญญัติเช่นนี้จะทำให้ระบบพรรคการเมืองที่สนใจจัดตั้งสาขาของพรรค ย่อมได้เปรียบเมื่อจะมีการลงคะแนน แม้ถึงว่าในปัจจุบันจะมีการพยายามที่จะลดสัดส่วนลงให้เหลือร้อยละสามของจำนวนผู้มาลงคะแนนเสียงก็ตาม ทั้งนี้เพราะพรรคการเมืองเล็กๆ ต้องสูญเสียพื้นที่ไปหลายพรรคในการเลือกตั้งที่ผ่านมา⁴ เพราะไม่สามารถหาคะแนนได้ถึงร้อยละห้าดังกล่าว เช่นเดียวกันกับที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญมาตรา 107 (4) เป็นบทบัญญัติที่บังคับมิให้นักการเมืองหรือผู้ประสงค์จะลงสมัครรับเลือกตั้งโยกย้ายพรรคในลักษณะชื่อ ส.ส. หรือชาย ส.ส. ตามที่มีการพูดกันว่าเป็นการดกเขียวโดยบังคับไว้ว่าก่อนลงสมัครต้องสังกัดพรรคที่ตนจะลงไม่น้อยกว่าเก้าสิบวัน กรณีนี้ทำให้พรรคการเมืองโตได้ ทั้งนี้เพราะผู้สมัครจะต้องตระหนักว่าการเข้าเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองใดก็เหมือนกับการแต่งงาน ซึ่งต้องเลือกคู่ครองให้ดี เมื่อพลาดหรือยอมตนขายเสียงเข้าพรรคใดในสมัยถัดไป โอกาสที่จะได้รับเลือกหรือระยะเวลาที่จะย้ายมาสังกัดพรรคใหม่ก็จะไม่พอหรือเวลาไม่ครบ แม้จะพยายามฟอกตัวด้วยการย้ายพรรคก็ตาม ก็จะไม่ทันการณ์

³มาตรา 8 ผู้มีสัญชาติไทยโดยการเกิดซึ่งมีอยู่ไม่ต่ำกว่ายี่สิบปีบริบูรณ์ และไม่มีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ มีจำนวนตั้งแต่สิบห้าคนขึ้นไป สามารถรวมกันจัดตั้งพรรคการเมืองได้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชนและเพื่อดำเนินกิจการในทางการเมืองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์นั้นตามวิถีทางการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

⁴ อาทิเช่น พรรคเสรีธรรม, พรรคประชากรไทย, พรรคราชฎ, พรรคถิ่นไทย (การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 ม.ค. 44)

ยังเป็นกรการยุบสภาที่ไม่รู้ล่วงหน้าด้วยแล้ว โอกาสที่จะดครงไฟ หรือลงเลือกตั้งไม่ทันมีสูงมาก จุดนี้จึงชี้ให้เห็นความพยายามของผู้ร่างรัฐธรรมนูญที่ต้องการทำให้พรรคการเมืองมีความเป็นสถาบันทางการเมืองมากยิ่งขึ้นไป อันเป็นการเสริมสร้างบทบาทของพรรคการเมืองในมาตรา 113 เป็นบทที่ว่าด้วยการสนับสนุนพรรคการเมืองจากรัฐ ซึ่งทำให้พรรคการเมืองใหม่หรือขนาดเล็ก ฐานะทางการเงินยังไม่ดี พอจะมีโอกาสที่จะมีทุนรอนในการรณรงค์การเลือกตั้งบ้าง โดยรัฐสนับสนุน ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวนี้ ยังไม่เคยปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับใดมาก่อน มาตรา 118 (8) ให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพ้นจากสมาชิกภาพเมื่อลาออกหรือถูกขับออกจากพรรค ทำให้บทบาทที่เรียกว่าวินัยพรรค มีความโดดเด่นขึ้น ข้อบังคับของพรรคจึงเป็นเรื่องที่สมาชิก จะต้องปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด ทำให้พรรคการเมืองมีบทบาทมากขึ้นในสภา มิใช่ผู้แทนราษฎรมีบทบาทมากกว่าพรรคการเมืองในสภา มาตรา 118 (9) เป็นการให้ความสำคัญกับศาลรัฐธรรมนูญในประเด็นที่เชื่อมต่อกับพรรคการเมือง กล่าวคือ หากศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมือง (บ้านของผู้แทนราษฎร) ซึ่งก็จะเห็นได้ว่า ย่อมส่งผลถึงสมาชิกภาพของผู้แทนราษฎรคนนั้น หากกล่าวเป็นภาษาชาวบ้านก็อาจกล่าวได้ว่าเป็น “เจ้าไม่มีศาล” ดังนั้น จึงไม่สมควรมีสมาชิกภาพอยู่เป็นบทบัญญัติที่ให้ความสำคัญกับพรรคการเมืองที่ถือเสมือนเป็นบ้านของผู้แทนราษฎรอย่างยิ่ง หากไม่สามารถหาพรรคอื่นเข้าสังกัดได้ภายใน 60 วัน มาตรา 169 ก็มีลักษณะเช่นเดียวกันที่จะต้องกระทำเป็นมติพรรคหากสมาชิกจะเสนอร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญก็ตาม จะกระทำโดยอำเภอใจ ไร้ระบบมิได้ มาตรา 189 (5) ให้ความสำคัญกับที่นั่งในกรรมาธิการที่ต้องเฉลี่ยกันเป็นสัดส่วนไปตามพรรคการเมืองต่างๆ หรือกลุ่มการเมืองต่างๆ อย่างเป็นธรรม ถือเป็นการให้หลักประกันกับพรรคการเมืองขนาดกลางและขนาดเล็กที่จะไม่ถูกพรรคการเมืองขนาดใหญ่ใช้ขนาดของพรรคในการเลือกชุดกรรมาธิการที่สำคัญๆ ไปหมด หรือมีจำนวนที่นั่งที่เอาเปรียบจนเกินไป จนพรรคขนาดเล็กไม่สามารถทำงานได้ และในมาตรา 328 ก็มีลักษณะในทำนองสนับสนุนมาตรา 113 และมีการระบุเป็นรูปธรรมที่รัฐ จะให้การสนับสนุนทั้งในทางตรง และทางอ้อม แก่พรรคการเมืองนอกจากนี้หากพิจารณาดู มาตรา 45 - 55 ในพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 ยังเปิดโอกาสให้เอกชนสามารถบริจาคเงินให้แก่พรรคการเมืองได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของมาตรา 52 และมาตรา 53 และในมาตรา 56 - 64 ก็เป็นกรณีที่กฎหมายพรรคการเมืองตราขึ้นเพื่อรองรับในหลักการของมาตรา 113 และมาตรา 328 ในเรื่องการสนับสนุนพรรคการเมืองโดยรัฐ

จากกรณีดังกล่าวข้างต้น จึงพอทำให้เห็นได้ว่า โดยสรุปพรรคการเมืองจะมีความเข้มแข็งและความเป็นสถาบันทางการเมืองได้มากหรือน้อย มันคงหรือยาวนานอยู่ได้ รัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายสูงสุด รัฐธรรมนูญ มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการผูกโยงบทบาทดังกล่าวออกมาตามที่ปรากฏข้างต้น

บทที่ 2

พระราชบัญญัติพรคการเมือง พ.ศ. 2541

มีเหตุผลหลายประการในการที่จะสรุปได้ว่า กฎหมายพรคการเมืองในฉบับปัจจุบัน นับว่ามีส่วนสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาระบบประชาธิปไตย นอกจากนี้ ยังเป็นรากฐานที่สำคัญ ต่อเสรีภาพในการจัดตั้งพรคการเมือง และการให้อิสระแก่พรคการเมืองในการดำเนิน กิจกรรมทางการเมืองได้อย่างคล่องตัวและมีพื้นฐานที่การสนับสนุนจากภาครัฐ ดังจะเห็นได้จากในรัฐธรรมนูญซึ่งได้กล่าวแล้วในบทที่ผ่านมา นอกจากนี้ หากดูเปรียบเทียบกับทั้งรัฐธรรมนูญฉบับที่ผ่านมา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชบัญญัติพรคการเมืองไม่ว่าจะเป็นฉบับ พ.ศ. 2489, พ.ศ. 2511, พ.ศ. 2524 พ.ศ. 2535, พ.ศ. 2538 ก็จะได้เห็นว่าหลักการที่สำคัญของ พระราชบัญญัติพรคการเมืองฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2541 มีข้อนำสนใจหลายประการ ดังนี้

1. การจัดตั้งพรคการเมือง (มาตรา 8 - 19)
2. การดำเนินกิจการของพรคการเมือง (มาตรา 20 - 36)
3. การเงินของพรคการเมือง (มาตรา 37 - 44)
4. การสนับสนุนพรคการเมือง
 - การบริจาคแก่พรคการเมือง (มาตรา 45 - 55)
 - การสนับสนุนพรคการเมืองโดยรัฐ (มาตรา 56 - 64)
5. การเลิกหรือยุบพรคการเมือง (มาตรา 65 - 69)
6. การรวมพรคการเมือง (มาตรา 70 - 73)
7. บทกำหนดโทษ (มาตรา 74 - 91)
8. บทเฉพาะกาล (มาตรา 92 - 95)

การจัดตั้งพรคการเมือง¹

ผู้จัดตั้งมีจำนวนสิบห้าคนขึ้นไป ตามมาตรา 8 มีสัญชาติไทยโดยการเกิด มีอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบปีบริบูรณ์ ไม่มีลักษณะที่ต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ ต้องมีการ

¹โกเมศ ขวัญเมือง. กฎหมายว่าด้วยระบบพรคการเมือง. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง (LW 412) พ.ศ. 2543 หน้า 159-176

จัดให้มีการประชุมตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการเลือกตั้งประกาศ และต้องดำเนินการตามมาตรา 9 ได้แก่

1. กำหนดนโยบายพรรค
2. กำหนดข้อบังคับพรรค

โดยนโยบายและข้อบังคับดังกล่าวต้องมีลักษณะตามมาตรา 10 ได้แก่

- (1) ไม่ก่อให้เกิดความแตกแยกในเรื่องเชื้อชาติหรือศาสนาระหว่างชนในชาติ
- (2) ไม่เป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ

(3) ไม่ขัดต่อกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ

3. เลือกตั้งคณะกรรมการบริหารพรรคการเมืองจากสมาชิกที่มีอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบปีบริบูรณ์ ประกอบด้วยบุคคลตามมาตรา 12 ได้แก่

- (1) หัวหน้าพรรคการเมือง
- (2) รองหัวหน้าพรรค
- (3) เลขานุการพรรค
- (4) รองเลขานุการพรรค
- (5) เภรัญญาพรรค
- (6) โฆษกพรรค
- (7) กรรมการบริหารอื่น

อนึ่ง ข้อบังคับพรรคการเมืองนั้นกฎหมายกำหนดไว้ว่าอย่างน้อยต้องมีรายการ 14 รายการ ที่กำหนดไว้ในมาตรา 11 ได้แก่

1. ชื่อพรรค
2. ภาพเครื่องหมายพรรค
3. ที่ตั้งสำนักงานใหญ่พรรค
4. การเลือกตั้ง การดำรงตำแหน่ง การสิ้นสุด และการออกจากตำแหน่ง ตลอดจนอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารและกรรมการบริหารพรรค

5. แผนและกำหนดเวลาในการจัดตั้ง ตลอดจนอำนาจหน้าที่ของสาขาพรรค รวมทั้งการเลือกตั้ง การดำรงตำแหน่ง การสิ้นสุด การออกจากตำแหน่ง และอำนาจหน้าที่ของกรรมการสาขาพรรค

6. การประชุมใหญ่ของพรรค และการประชุมสาขาพรรค
7. สิทธิและหน้าที่ของสมาชิก
8. ความรับผิดชอบของพรรคต่อสมาชิก
9. การรับเข้าเป็นสมาชิกและการให้ออกจากการเป็นสมาชิก
10. วินัยและจรรยาบรรณของสมาชิก
11. หลักเกณฑ์และวิธีการเลือกสมาชิก เพื่อส่งเข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภา

ผู้แทนราษฎร

12. การบริหารการเงินและทรัพย์สิน และการจัดทำบัญชีของพรรคและสาขาพรรค
13. การให้ความรู้ทางการเมืองแก่สมาชิก และประชาชนทั่วไป
14. การเลิกพรรคและสาขาพรรค

เมื่อดำเนินการต่างๆ ข้างต้นแล้ว ให้ผู้ที่ได้รับเลือกเป็นหัวหน้าพรรค ยื่นคำขอจัดตั้งพรรคต่อนายทะเบียนตามแบบที่นายทะเบียนได้ประกาศไว้ เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2541 โดยชื่อพรรคและภาพเครื่องหมายพรรคจะต้องไม่ซ้ำหรือพ้องหรือคล้ายคลึงกับพรรคอื่นที่จดแจ้งการจัดตั้งไว้แล้ว หรือที่ได้ยื่นคำขอจัดตั้งไว้แล้ว ซึ่งในการยื่นนั้นจะต้องยื่นพร้อมกับเอกสารหลักฐานตามที่มาตรา 13 กำหนดไว้ ได้แก่

1. นโยบายพรรค
2. ข้อบังคับพรรค
3. บัญชีแสดงทรัพย์สินและหนี้สินของพรรค
4. สำเนารายงานการประชุมของผู้จัดตั้งพรรค

เมื่อนายทะเบียนได้รับคำขอจัดตั้งพร้อมเอกสารหลักฐานต่างๆ แล้วให้ตรวจสอบว่าถูกต้องครบถ้วนหรือไม่ ดังนี้

1. ถ้าถูกต้องครบถ้วนให้รับจดแจ้งการจัดตั้งพรรคการเมืองในทะเบียนพรรคการเมือง และแจ้งเป็นหนังสือให้ผู้ขอจัดตั้งพรรคทราบ ภายใน 30 วัน นับตั้งแต่วันที่ได้รับคำขอ และประกาศการจัดตั้งพรรคในราชกิจจานุเบกษาต่อไป (ตามมาตรา 14 วรรคแรก, วรรคสอง)

2. ถ้าไม่ถูกต้องครบถ้วนตามกรณีดังนี้

- (1) ไม่ถูกต้องครบถ้วนในลักษณะขัดหรือไม่เป็นไปตามกฎหมาย ให้สั่งไม่รับจดแจ้งแล้วแจ้งเป็นหนังสือพร้อมเหตุผลให้ผู้ขอจัดตั้งทราบ ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่รับคำขอ (มาตรา 14 วรรคสาม)

(2) ไม่ถูกต้องครบถ้วนในลักษณะที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย แต่เป็นการมีรายการไม่ครบถ้วนหรือไม่ชัดเจนหรือบกพร่อง ให้นายทะเบียนแจ้งเป็นหนังสือ ภายใน 7 วัน นับตั้งแต่วันที่รับคำขอจัดตั้ง เพื่อให้ผู้ขอจัดตั้งดำเนินการแก้ไขให้เสร็จ ภายใน 7 วัน นับตั้งแต่วันที่รับหนังสือแจ้งจากนายทะเบียน และ

- หากผู้ขอจัดตั้งแก้ไขได้ถูกต้องครบถ้วนตามกำหนดเวลา ให้นายทะเบียนรับจดทะเบียนภายใน 15 วัน นับตั้งแต่วันที่รับเอกสารแก้ไข

- หากไม่แก้ไข ภายในระยะเวลาหรือแก้ไขแล้วไม่ถูกต้องครบถ้วน ให้นายทะเบียนสั่งไม่รับจดทะเบียน (มาตรา 15)

3. ถ้าผู้ยื่นคำขอจัดตั้งพรรคการเมืองในวันเดียวกัน มีการใช้ชื่อพรรคหรือภาพเครื่องหมายพรรค ซ้ำหรือพ้องหรือมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คณะผู้ยื่นคำขอจัดตั้งเหล่านั้น จะต้องทำความเข้าใจกัน หากตกลงกันไม่ได้ ให้ใช้เกณฑ์ตามมาตรา 16 เพื่อตัดสินว่าผู้จัดตั้งคณะใดจะมีสิทธิใช้ชื่อและภาพเครื่องหมายพรรคนั้นๆ แล้วดำเนินการตรวจสอบเพื่อรับจดทะเบียนหรือไม่รับจดทะเบียนการจัดตั้งพรรคต่อไป โดยมีขั้นตอนดังนี้

(1) นายทะเบียนแจ้งให้ผู้ขอจัดตั้งพรรคการเมืองที่เกี่ยวข้องทำความเข้าใจกัน ภายใน 15 วัน นับตั้งแต่วันที่รับหนังสือแจ้ง ถ้าตกลงกันได้ ให้นายทะเบียนรับจดทะเบียนการจัดตั้งพรรคตามนั้น

(2) หากตกลงกันไม่ได้ภายใน 15 วัน ถ้าเป็นชื่อพรรคและภาพเครื่องหมายพรรคที่เคยใช้มาก่อนให้ถือตามเกณฑ์ดังนี้

ก. ใครมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งหลังสุดในชื่อและภาพเครื่องหมายพรรคนั้นมากกว่า ให้ถือว่าคณะผู้ขอใช้นั้นมีสิทธิดีกว่า

ข. ถ้ากรณีตาม ก. มีเท่ากัน ใครมีผู้เคยสมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งหลังสุดในชื่อและภาพเครื่องหมายพรรคนั้นมากกว่า คณะผู้ขอใช้นั้นมีสิทธิดีกว่า

ค. ถ้าทั้ง ก. และ ข. เท่ากัน ให้นายทะเบียนจัดให้มีการจับสลากโดยเปิดเผย คณะใดจับสลากได้ ให้ถือว่าคณะนั้นมีสิทธิ

(3) ถ้าชื่อพรรคและภาพเครื่องหมายพรรคไม่เคยมีมาก่อน ถ้าตกลงกันไม่ได้ ให้นายทะเบียนจัดให้มีการจับสลากโดยเปิดเผย คณะใดจับได้คณะนั้นมีสิทธิ

ฐานะของพรรคการเมือง เมื่อได้รับการจดทะเบียนจัดตั้งแล้วจะเป็นนิติบุคคลตามมาตรา 19

การคัดค้านคำสั่งไม่รับจดทะเบียน ผู้ขอจัดตั้งพรรคมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญให้วินิจฉัยชี้ขาดคำสั่งไม่รับจดทะเบียน ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับหนังสือแจ้งจากนายทะเบียน โดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญถือเป็นที่สุดตามมาตรา 17

ภายใน 180 วัน นับแต่วันที่นายทะเบียนรับจดทะเบียนการจัดตั้งพรรค พรรคนั้นๆ จะต้องปฏิบัติตามมาตรา 29 ดังนี้

1. ดำเนินการให้มีสมาชิกตั้งแต่ 5,000 คนขึ้นไป จากทุกภาคตามรายชื่อภาค และจังหวัดที่นายทะเบียนประกาศไว้ เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2541 (มี 4 ภาค รวม 75 จังหวัด และกรุงเทพมหานคร)

2. จัดให้มีสาขาพรรคอย่างน้อยภาคละ 1 สาขา

การจัดตั้งสาขาพรรคการเมือง

พรรคการเมืองสามารถจัดตั้งสาขาพรรคได้ ตามที่ข้อบังคับของพรรคนั้นๆ กำหนด แต่ทั้งนี้สาขาของพรรคแต่ละสาขาจะต้องมีคณะกรรมการสาขาพรรคที่ประกอบด้วยบุคคลตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 31 ได้แก่

1. ประธานสาขาพรรค
2. รองประธานสาขาพรรค
3. เลขานุการสาขาพรรค
4. รองเลขานุการสาขาพรรค
5. เหนรัญญิกสาขาพรรค
6. โฆษกสาขาพรรค
7. กรรมการสาขาพรรค

โดยเมื่อพรรคได้จัดตั้งสาขาพรรคที่ใดแล้ว มาตรา 30 กำหนดให้หัวหน้าพรรคมีหนังสือตามแบบที่นายทะเบียนได้ประกาศไว้ เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2541 แจ้งต่อนายทะเบียน ภายใน 15 วันนับแต่วันที่จัดตั้งแล้วนายทะเบียนจะออกหนังสือรับรองการจัดตั้งสาขาพรรค ภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งจากหัวหน้าพรรค

สมาชิกพรรคการเมือง

ต้องมีคุณสมบัติตามมาตรา 21 ได้แก่

1. มีสัญชาติไทยโดยการเกิด ถ้ากรรมการบริหารพรรคหรือกรรมการสาขาพรรค ได้จัดให้พรรครับผู้ที่ไม่ใช่สัญชาติไทยโดยการเกิดเป็นสมาชิก หรือให้ผู้นั้นกระทำการใดๆ เพื่อ

ประโยชน์ของพรรคจะถูกจำกัดไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และให้ศาลสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง 5 ปี และหรือถ้าผู้ไม่มีสัญชาติไทยโดยการเกิดเข้าเป็นสมาชิกหรือดำรงตำแหน่งใดๆ ในพรรคหรือร่วมกระทำการในการดำเนินกิจการพรรค นอกจากจะมีโทษเช่นเดียวกันแล้ว ตามมาตรา 23 และ 77 ยังจะถูกเพิกถอนสัญชาติไทย (ถ้ามี) และถูกเนรเทศออกจากราชอาณาจักรไทย

2. มีอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์
3. ไม่มีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ

ผู้ที่เป็นสมาชิกพรรคอยู่แล้ว จะพ้นจากความเป็นสมาชิก เมื่อ (มาตรา 22)

1. ดาย
2. ลาออก
3. ขาดคุณสมบัติข้างต้น
4. พรรคมีมติให้ออกตามที่ข้อบังคับพรรคกำหนด
5. พรรคนั้นเลิกหรือยุบ

การแสดงบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สิน

มาตรา 42 กำหนดให้

1. กรรมการบริหารพรรคทุกคน (ซึ่งรวมหัวหน้าพรรคด้วย)
2. กรรมการสาขาพรรค

ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของตน คู่สมรส และบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะต่อนายทะเบียนพรรคการเมือง ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่เข้าดำรงตำแหน่ง และภายใน 30 วัน นับแต่วันที่พ้นจากตำแหน่งตามแบบบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินที่คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2541 ถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท และปรับอีกไม่เกินวันละห้าร้อยบาท จนกว่าจะปฏิบัติให้ถูกต้อง ทั้งนี้เป็นไปตามมาตรา 84

กิจการที่กฎหมายกำหนดให้กระทำโดยที่ประชุมใหญ่

กิจการที่สำคัญของพรรคการเมืองที่กฎหมายกำหนดให้กระทำโดย “ที่ประชุมใหญ่” ของพรรคการเมือง ตามมาตรา 25 ได้แก่

1. การเปลี่ยนแปลงนโยบายพรรค
2. การเปลี่ยนแปลงข้อบังคับพรรค
3. การเลือกตั้งกรรมการบริหารพรรคทั้งหลายที่พรรคการเมืองมีอยู่
4. การอื่นตามที่กำหนดในประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง

การเปลี่ยนแปลงข้างต้นนี้ถ้าไม่ทำในที่ประชุมใหญ่ พรรคการเมืองนั้นๆ อาจถูกศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบได้ ตามมาตรา 65 (5)

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้นแล้ว หัวหน้าพรรคการเมืองจะต้องแจ้งการเปลี่ยนแปลงให้นายทะเบียนทราบ ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่เปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงจะสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อนายทะเบียนแจ้งตอบรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ตามมาตรา 33

นอกจากนี้ ยังมีการเปลี่ยนแปลงที่แม้กฎหมายจะไม่กำหนดให้ทำในที่ประชุมใหญ่ของพรรค แต่ก็ถือว่าสำคัญ เพราะจะต้องให้นายทะเบียนตอบรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ก่อนถึงจะถือว่าสมบูรณ์ได้แก่การเปลี่ยนแปลงดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลง ชื่อ อาชีพ ที่อยู่ และลายมือชื่อของคณะกรรมการบริหารพรรค ตามมาตรา 13 วรรคสอง (5)

2. การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดที่แจ้งไว้ในแบบหนังสือแจ้งการจัดตั้งสาขาพรรค ตามมาตรา 30

องค์ประชุมของที่ประชุมใหญ่ของพรรคการเมือง

มาตรา 26 กำหนดไว้ได้แก่

1. คณะกรรมการบริหารพรรคการเมือง
2. ผู้แทนของสาขาพรรคการเมือง
3. สมาชิกพรรค

ซึ่งรายละเอียดว่าจะเป็นอย่างใด ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในข้อบังคับพรรคการเมือง ถ้าหากองค์ประกอบของที่ประชุมใหญ่ไม่เป็นไปตามนี้ พรรคอาจถูกยุบได้ ตามมาตรา 65 (5)

การดำเนินกิจการของพรรคการเมืองโดยทั่วไป

1. คณะกรรมการบริหารพรรคมีอำนาจหน้าที่ดำเนินกิจการตามนโยบายพรรค ข้อบังคับพรรค และมติของที่ประชุมใหญ่ของพรรค ตามมาตรา 20 วรรคหนึ่ง

2. หัวหน้าพรรคเป็นผู้แทนของพรรคในกิจการอันเกี่ยวกับบุคคลภายนอกแต่หัวหน้าพรรคอาจมอบหมายเป็นหนังสือให้กรรมการบริหารพรรคคนหนึ่งหรือหลายคนทำการแทนได้ ตามมาตรา 20 วรรคสอง

3. หัวหน้าพรรคต้องจัดทำทะเบียนสมาชิกพรรคตามแบบที่นายทะเบียนกำหนดเมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม 2541 ให้ตรงตามความเป็นจริง เก็บรักษาไว้ ณ ที่ตั้งสำนักงานใหญ่ของพรรค เพื่อให้นายทะเบียนหรือผู้ซึ่งนายทะเบียนมอบหมายตรวจสอบได้เสมอ โดยภายในเดือนมกราคมของทุกปี หัวหน้าพรรคจะต้องแจ้งจำนวนสมาชิกที่เพิ่มขึ้นหรือลดลงให้นายทะเบียนทราบ ถ้าไม่ปฏิบัติตามจะต้องถูกปรับไม่เกินห้าหมื่นบาท ตามมาตรา 34 และ 81

4. หัวหน้าพรรคต้องจัดทำรายงานการดำเนินกิจการของพรรคในแต่ละปีตามวิธีการที่นายทะเบียนกำหนด แล้วแจ้งให้นายทะเบียนทราบภายในเดือนมีนาคมของแต่ละปี เพื่อให้นายทะเบียนประกาศให้สาธารณชนทราบ ถ้าไม่ปฏิบัติตามจะถูกปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท และจะต้องถูกศาลรัฐธรรมนูญสั่งให้ยุบพรรคการเมืองนั้นด้วย ตามมาตรา 35 มาตรา 80 และมาตรา 65 (5)

5. ห้ามพรรคการเมืองช่วยเหลือสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อม ถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท ตามมาตรา 36 และมาตรา 82

6. พรรคการเมืองหรือกรรมการบริหารพรรคการเมืองหรือสมาชิกจะต้องไม่

(1) กระทำการล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ตามมาตรา 66 (1)

(2) กระทำการอันอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองตามรัฐธรรมนูญ ตามมาตรา 66 (2)

(3) กระทำการอันอาจเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ หรือขัดต่อกฎหมาย หรือความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามมาตรา 66 (3)

(4) รับบุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทยโดยการเกิดเป็นสมาชิก หรือให้ดำรงตำแหน่งใดๆ ในพรรคหรือยอมให้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อประโยชน์ของพรรค (โทษจำคุกไม่เกินสองปีหรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งห้าปี) ตามมาตรา 23 และมาตรา 77

(5) รับเงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดจากผู้ใด ตามมาตรา 52

ก. เพื่อกระทำการหรือสนับสนุนการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลาย

- ความมั่นคงของราชอาณาจักร

- ราชบัลลังก์

- เศรษฐกิจของประเทศ

- ราชการแผ่นดิน

ข. เพื่อกระทำการอันเป็นการก่อกวนหรือคุกคามความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ค. กระทำการอันเป็นการทำลายทรัพยากรของประเทศ

ง. กระทำการอันเป็นการบั่นทอนสุขภาพอนามัยของประชาชน

(6) รับเงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดเพื่อดำเนินกิจการของพรรคการเมือง หรือดำเนินกิจการในทางการเมือง ตามมาตรา 53 จาก

ก. บุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทย

ข. นิติบุคคลตามกฎหมายต่างประเทศที่ประกอบธุรกิจหรือกิจการหรือจดทะเบียนสาขาอยู่ในหรือนอกราชอาณาจักร

ค. นิติบุคคลที่จดทะเบียนในราชอาณาจักร ซึ่งมีบุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทย มีทุนหรือเป็นผู้ถือหุ้นเกินร้อยละยี่สิบห้า

ง. องค์กร หรือนิติบุคคลที่ได้รับทุนหรือได้รับเงินอุดหนุนจากต่างประเทศ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ของบุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทย หรือมีผู้จัดการหรือกรรมการเป็นบุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทย

จ. บุคคล องค์กร หรือนิติบุคคล ที่ได้รับเงินหรือทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดเพื่อดำเนินกิจการของพรรคการเมืองหรือดำเนินกิจการในทางการเมืองจากบุคคล องค์กร หรือนิติบุคคลทั้งสี่ข้อข้างต้น

หากมีการฝ่าฝืนข้อห้ามตามข้อ 6 นี้ พรรคอาจถูกศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบ (แม้จะฝ่าฝืนอย่างใดอย่างหนึ่ง) และ

1. จะถูกลงโทษตามกฎหมายอาญาที่ระบุนความผิดเกี่ยวกับการนั้น เช่นใน ข้อ (1) (2) (3) หรือ

2. หากผิดข้อ (4) จะมีโทษตามที่ระบุข้างต้น หรือ

3. หากผิดข้อ (5) หรือ (6) ผู้กระทำจะถูกจำคุกตั้งแต่สองปีถึงสิบปี หรือปรับตั้งแต่สองแสนบาทถึงหนึ่งล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และถูกศาลสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งห้าปี ตามมาตรา 89

7. คณะกรรมการบริหารพรรคหรือกรรมการผู้ใดจัดให้พรรคกระทำการใดๆ ผ่าฝืนนโยบายพรรคหรือข้อบังคับพรรค ตามมาตรา 27 ได้แก่การนั้น

- (1) อาจเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ
- (2) ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน
- (3) ขัดต่อการปกครองตามรัฐธรรมนูญ

การกระทำยังไม่รุนแรงถึงขนาดต้องยุบพรรค แต่นายทะเบียนมีอำนาจเดือนเป็นหนังสือให้ผู้นั้นระงับหรือแก้ไขการกระทำถ้าเดือนแล้วไม่ปฏิบัติตาม นายทะเบียนมีอำนาจยื่นคำร้องให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

- ก. ให้ระงับหรือจัดการแก้ไขการกระทำดังกล่าว
- ข. ให้บุคคลหรือคณะบุคคลนั้นออกจากตำแหน่ง

ถ้าเป็นกรณีข้อ ข. ผู้ที่ถูกออกจากตำแหน่งจะไม่มีสิทธิเป็นกรรมการบริหารพรรคการเมืองใดๆ ได้อีกภายในสองปีนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่ง

บุคคลผู้มีสิทธิร้องขอต่อศาลรัฐธรรมนูญ ตามมาตรา 28

1. ส.ส. ของพรรคจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสี่ของ ส.ส. พรรคทั้งหมด หรือ
2. กรรมการบริหารพรรคจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสามของจำนวนกรรมการบริหารพรรคทั้งหมด หรือ

3. สมาชิกพรรคจำนวนไม่น้อยกว่าห้าสิบคน

ร้องขอในกรณีที่เห็นว่ามติหรือข้อบังคับในเรื่องใดของพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกอยู่นั้นมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดต่อไปนี้

1. ขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญ หรือ

2. ขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ถ้าศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยเป็นไปตามคำร้องขอ ก็ให้มติหรือข้อบังคับดังกล่าวของพรรคการเมืองนั้นเป็นอันยกเลิกไป

การเงินของพรรคการเมือง

การเงินของพรรคการเมืองโดยทั่วไป

1. คณะกรรมการบริหารพรรคมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการบริหารการเงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดของพรรคและของสาขาพรรค และจัดให้มีการทำบัญชีให้ถูกต้อง ประธานสาขาพรรค ต้องจัดให้มีการทำบัญชีให้ถูกต้องเช่นเดียวกัน หากมีการฝ่าฝืนจะถูกปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท ตามมาตรา 37 และ 83

2. การกำหนดรายละเอียดของการทำบัญชีและประเภทบัญชีของพรรคและของสาขาพรรค ตลอดจนวิธีการลงรายการในบัญชี กำหนดระยะเวลาที่ต้องดำเนินการแต่ละขั้นตอนให้แล้วเสร็จตามมาตรา 38

3. การกำหนดให้พรรคและสาขาพรรคทำการปิดบัญชีภายในทุกสิ้นปีปฏิทินโดยให้ทำรายงานการเงินในรายละเอียด อย่างน้อยต้องประกอบด้วยงบดุล งบรายได้ และค่าใช้จ่ายของพรรคการเมืองแล้วต้องจัดให้มีผู้สอบบัญชีรับอนุญาตตรวจสอบและรับรองการสอบบัญชีตามมาตรา 39 หากไม่ปฏิบัติตามจะถูกปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท

4. งบการเงินของพรรคที่ผู้สอบบัญชีตรวจสอบและรับรองแล้วต้องเสนอให้ที่ประชุมใหญ่ของพรรคอนุมัติภายในเดือนเมษายนของทุกปี หากไม่ดำเนินการจะถูกปรับไม่เกินห้าหมื่นบาท ตามมาตรา 40 และ 81

เมื่อที่ประชุมใหญ่อนุมัติแล้ว ให้หัวหน้าพรรคและเหรัญญิกพรรครับรองความถูกต้องแล้วส่งงบการเงินและสำเนาบัญชีให้นายทะเบียนพรรคการเมืองเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการการเลือกตั้ง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องแล้วประกาศให้สาธารณชนทราบ หากหัวหน้าพรรคใดไม่ทำตามจะถูกปรับไม่เกินห้าหมื่นบาท และอีกไม่เกินวันละห้าร้อยบาท จนกว่าจะทำให้ถูกต้อง ตามมาตรา 40 วรรคสอง และ 76

5. กฎหมายให้ยกเว้นภาษีให้รายได้และทรัพย์สินของพรรคการเมือง ตามมาตรา 41

การเงินของพรรคการเมืองในการเลือกตั้ง

1. พรรคการเมืองใช้จ่ายเงินของพรรคการเมืองได้เฉพาะภายในวงเงินที่นายทะเบียนพรรคการเมืองกำหนดโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการการเลือกตั้งเท่านั้น ตามมาตรา 43 และ 85

2. เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารพรรคในการควบคุมไม่ให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคใช้จ่ายเงินเกี่ยวกับการเลือกตั้งเกินวงเงินที่คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนด

ตามมาตรา 41 ของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ถ้าคณะกรรมการบริหารพรรคไม่ควบคุมให้เป็นไปตามนี้ จะมีโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินห้าแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ตามมาตรา 43 และ 85 นอกจากนี้ ถ้าผู้ใดทำผิดกฎหมายเลือกตั้งเกี่ยวกับการนี้อาจถูกจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงห้าปี หรือปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนบาท หรือปรับเป็นเงินจำนวนสามเท่าของเงินที่ใช้จ่ายเกิน หรือทั้งจำทั้งปรับและถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งห้าปี

3. คณะกรรมการบริหารพรรคจะต้องมีมติของที่ประชุมคณะกรรมการบริหารในการจัดสรรเงินเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเลือกตั้งของผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรค ไม่ให้เกินวงเงินที่กฎหมายเลือกตั้งกำหนดไว้ ตามมาตรา 44 ได้แก่

(1) ถ้าเป็นการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อให้จัดสรรเป็นจำนวนรวมตามจำนวนผู้สมัครแบบบัญชีรายชื่อของพรรคทั้งหมด

(2) ถ้าเป็นการเลือกตั้งแบบแบ่งเขต ให้จัดสรรให้ผู้สมัครแต่ละคน

หากฝ่าฝืนจะถูกจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินห้าแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ตามมาตรา 85

การบริจาคแก่พรรคการเมือง

1. “การบริจาค” หมายถึง การให้เงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดที่คำนวณเป็นเงิน ได้แก่ พรรคการเมืองหรือสมาชิกเพื่อการดำเนินกิจการของพรรคการเมืองหรือเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งนอกเหนือจากค่าธรรมเนียมและค่าบำรุงพรรคการเมืองตามข้อบังคับพรรคการเมือง

2. กฎหมายกำหนดให้ผู้บริจาคและผู้รับบริจาคต้องกระทำอย่างเปิดเผย ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนด ซึ่งจะต้องมีการเปิดเผยชื่อผู้บริจาคและจำนวนเงินที่บริจาคต่อนายทะเบียนและต่อสาธารณชน ตามมาตรา 45

ผู้บริจาค หรือผู้รับบริจาคที่ไม่เปิดเผยและไม่ทำตามหลักเกณฑ์และวิธีการดังกล่าวจะถูกจำคุกไม่เกิน 2 ปี หรือปรับไม่น้อยกว่า 3 เท่าของเงิน หรือของราคาทรัพย์สิน หรือประโยชน์ที่บริจาค หรือทั้งจำทั้งปรับ และถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งห้าปี ตามมาตรา 86

3. เมื่อพรรคการเมืองหรือสมาชิกได้รับบริจาคแล้วต้องนำส่งเข้าบัญชีแสดงรายรับจากการบริจาคของพรรคภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ได้รับบริจาค ถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับไม่น้อยกว่าสองเท่า แต่ไม่เกินสี่เท่าของเงินหรือราคาของสิ่งบริจาค ตามมาตรา 49 และ 88

หัวหน้าพรรคและเหรัญญิกพรรคจะต้องเปิดบัญชีเงินฝากจากการรับบริจาคกับธนาคารพาณิชย์โดยแจ้งหมายเลขบัญชีและสำเนาบัญชีเงินฝากดังกล่าวให้นายทะเบียนทราบภายในเจ็ดวัน นับแต่วันที่เปิดบัญชี ถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท ตามมาตรา 50 และ 87

4. ผู้บริจาคเงินแก่พรรคการเมืองมีสิทธินำจำนวนเงินที่บริจาคไปหักเป็นค่าลดหย่อนภาษีเงินได้ตามที่กำหนดในประมวลรัษฎากร ตามมาตรา 47

5. มีข้อห้ามพรรคการเมืองหรือสมาชิกรับเงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดเพื่อการต่างๆ และจากบุคคลหรือองค์การหรือนิติบุคคลต่างๆ ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 52 และ มาตรา 53

6. มีบทลงโทษบุคคล องค์กร หรือนิติบุคคลที่ห้ามบริจาคแก่พรรคการเมืองใน มาตรา 54 ซึ่งจะมีโทษจำคุกไม่เกินสิบปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ถ้าผู้ฝ่าฝืนไม่มีสัญชาติไทยให้เนรเทศผู้นั้นออกจากราชอาณาจักร ตามมาตรา 90

7. มีข้อห้ามนิติบุคคลที่เป็นรัฐวิสาหกิจหรือนิติบุคคลอื่นที่คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนด ผู้ฝ่าฝืนจะถูกปรับไม่น้อยกว่าสามเท่าของเงินหรือราคาสินค้าที่บริจาค ตามมาตรา 55 และ 91

การสนับสนุนพรรคการเมืองโดยรัฐ

กองทุนเพื่อการพัฒนาพรรคการเมือง ตามมาตรา 56

กฎหมายให้มี “กองทุนเพื่อการพัฒนาพรรคการเมือง” ในสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียน ตามมาตรา 56 เพื่อ

1. การใช้จ่ายในการสนับสนุนพรรคการเมือง

2. การดำเนินการอื่นใดที่เกี่ยวกับการพัฒนาพรรคการเมืองตามที่คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนด

เงินและทรัพย์สินของกองทุน ตามมาตรา 56 ได้แก่

1. เงินที่ได้รับจากงบประมาณรายจ่าย

2. เงินค่าธรรมเนียมการสมัครรับเลือกตั้งตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา

3. เงินค่าปรับที่ได้รับจากการลงโทษผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง

4. เงินหรือทรัพย์สินที่พรรคการเมืองได้รับโดยฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง

5. เงินหรือทรัพย์สินที่ตกเป็นของกองทุน ในกรณีพรรคการเมืองเล็กหรือยุบ ถ้าข้อบังคับพรรคการเมืองไม่ได้ระบุให้องค์การสาธารณกุศลใด

6. เงินหรือทรัพย์สินที่มีผู้มอบให้เพื่อสมทบกองทุน

7. เงินดอกผลของกองทุน

8. เงินรายรับอื่นถ้ามี

การบริหารและกำกับดูแลกองทุน ตามมาตรา 57 กำหนดให้คณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดสรรเงินสนับสนุนแก่พรรคการเมือง และควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินทุนหมุนเวียน โดยให้คณะกรรมการการเลือกตั้งแต่งตั้งคณะกรรมการกองทุน ซึ่งประกอบด้วยกรรมการ 9 คน คือ

1. นายทะเบียนพรรคการเมือง เป็นประธานกรรมการ

2. กรรมการการเลือกตั้งที่คณะกรรมการการเลือกตั้งมอบหมาย หนึ่งคน เป็นกรรมการ

3. ผู้แทนกระทรวงการคลัง หนึ่งคน เป็นกรรมการ

4. ผู้แทนสำนักงบประมาณ หนึ่งคน เป็นกรรมการ

5. ผู้แทนพรรคการเมือง ซึ่งมีสมาชิกเป็น ส.ส. โดยเลือกกันเอง สามคน เป็นกรรมการ

6. ผู้แทนพรรคการเมือง ซึ่งไม่มีสมาชิกเป็น ส.ส. โดยเลือกกันเอง หนึ่งคน เป็นกรรมการ

7. เลขานุการคณะกรรมการการเลือกตั้ง เป็นกรรมการและเลขานุการ

หลักเกณฑ์การจัดสรรเงินสนับสนุนแก่พรรคการเมือง ตามมาตรา 58 โดย

1. ให้จัดสรรเป็นรายปี

2. ให้จัดสรรตามโครงการและแผนงานในการดำเนินกิจการของแต่ละพรรคการเมืองที่พรรคการเมืองแต่ละพรรคยื่นต่อคณะกรรมการการเลือกตั้ง

3. การจัดสรรให้คำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ตามลำดับ

(1) จำนวนสมาชิกพรรคที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

(2) จำนวนคะแนนเสียงจากบัญชีรายชื่อของพรรคได้จากการเลือกตั้งทั่วไป

ครั้งหลังสุด

(3) จำนวนสมาชิกของพรรค

(4) จำนวนสาขาพรรค

เงื่อนไขที่พรรคการเมืองที่ได้รับเงินสนับสนุนจะต้องปฏิบัติ

1. ใช้จ่ายเงินสนับสนุนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่ง เพื่อกิจกรรมตามมาตรา 59 ได้แก่

(1) การบริหารพรรคและสาขาพรรค

(2) การหาสมาชิกเพิ่ม

(3) การใช้จ่ายในการเลือกตั้ง

(4) การให้ความรู้ทางการเมืองแก่สมาชิกและประชาชนทั่วไป

2. พรรคจะต้องทำรายงานการใช้จ่ายเงินสนับสนุนของพรรคในรอบปีปฏิทินให้ถูกต้อง และยื่นรายงานต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งภายในเดือนมีนาคมของปีถัดไป ถ้าฝ่าฝืนจะถูกปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท ตามมาตรา 62 และ 80

3. พรรคใดที่ได้รับเงินสนับสนุนไปแล้ว ไม่ดำเนินเกี่ยวกับการบริหารการเงินที่จะต้องมีการทำบัญชีลงบัญชี ท่างบดุล ตรวจสอบบัญชีและงบดุล ฯลฯ ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายให้กระทำทุกรายการ จะถูกนายทะเบียนเรียกคืนเงินสนับสนุนส่งกลับคืนเข้ากองทุนตามมาตรา 63 และถูกยุบตามมาตรา 65 (5)

4. พรรคใดที่ได้รับเงินสนับสนุนไปแล้ว มีเหตุต้องเลิกหรือยุบ ต้องคืนเงินแก่กองทุนตามมาตรา 64

การสนับสนุนอย่างอื่นแก่พรรคการเมืองโดยรัฐ

1. คณะกรรมการการเลือกตั้ง อาจกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการให้พรรคการเมืองได้รับการสนับสนุนอย่างอื่นอีกด้วย ตามมาตรา 61 เช่น

(1) ค่าไปรษณียากร

(2) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสาธารณูปโภค

(3) ด้านอื่นๆ ตามที่จะกำหนด

การรวมพรรคการเมือง

พรรคการเมืองอาจรวมกันอย่างเป็นทางการได้ 2 กรณี คือ

1. การรวมกันเพื่อจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ ให้กระทำตามมาตรา 71 และ 72

โดย

(1) พรรคที่จะมารวมกันจัดให้มีการประชุมใหญ่ของแต่ละพรรคเพื่อขอความเห็นชอบในการที่จะรวมกันเป็นพรรคการเมืองใหม่ ในชื่อใหม่ และภาพเครื่องหมายพรรคใหม่

(2) เมื่อที่ประชุมใหญ่เห็นชอบแล้ว ให้หัวหน้าและกรรมการบริหารพรรค ๆ ละ 10 คน ร่วมประชุมเพื่อ

ก. กำหนดนโยบายพรรคใหม่

ข. กำหนดข้อบังคับพรรคใหม่

(3) แจ้งให้มีการประชุมร่วมของสมาชิกของทุกพรรค โดยดำเนินการประชุมในลักษณะประชุมเพื่อจัดตั้งพรรคการเมือง และให้ดำเนินการเช่นเดียวกับการดำเนินการจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่

(4) เมื่อนายทะเบียนพรรคการเมืองรับจดแจ้งพรรคการเมืองใหม่ที่เป็นผลจากการรวมกันแล้ว ให้นายทะเบียนยื่นคำร้องขอต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้พรรคที่มารวมกันยุบไป แล้วให้ ส.ส. ของพรรคเดิมเป็น ส.ส. ของพรรคใหม่ หรืออาจไปสมัครเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองอื่น ภายใน 60 วัน นับจากวันที่จดแจ้งการรวมพรรค แล้วสมาชิกพรรคเดิมเป็นสมาชิกพรรคใหม่โดยโอนทรัพย์สิน หนี้สิน สิทธิและความรับผิดชอบของพรรคเดิมไปให้พรรคใหม่ด้วย ตามมาตรา 72

2. การรวมเข้าเป็นพรรคเดียวกันกับอีกพรรคการเมืองที่เป็นหลัก ให้กระทำตามมาตรา 73 โดย

(1) พรรคที่จะมารวมกันขอความเห็นชอบจากที่ประชุมใหญ่ของแต่ละพรรคว่าจะรวมเข้ากับพรรคใด

(2) เมื่อเห็นชอบ ให้หัวหน้าพรรคทุกพรรคที่จะรวมกัน ร่วมกันจดแจ้งการรวมพรรคต่อนายทะเบียนเพื่อนายทะเบียนจดแจ้งการรวมพรรค

(3) นายทะเบียนยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญยุบพรรคที่มารวมเข้ากับพรรคที่เป็นหลัก

การเลิกหรือยุบพรรคการเมือง

พรรคการเมืองย่อมเลิกหรือยุบโดยคำสั่งของศาลรัฐธรรมนูญด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง ตามมาตรา 65 ดังต่อไปนี้

1. มีเหตุต้องเลิกตามข้อบังคับพรรค

2. มีจำนวนสมาชิกเหลือไม่ถึงสิบห้าคน
3. มีการยุบพรรคการเมืองไปรวมกับพรรคการเมืองอื่น ตามมาตรา 71 - 73
4. ไม่ทำการประชุมใหญ่ในการเปลี่ยนแปลงรายการสำคัญคือ นโยบาย ข้อบังคับ และการเลือกตั้งกรรมการบริหารพรรค ตามมาตรา 25
5. องค์กรประชุมใหญ่ไม่เป็นไปตามมาตรา 26
6. ไม่จัดให้มีสมาชิกครบ 5,000 คน จากทุกภาค และไม่มีสาขาพรรคในทุกภาค ภายใน 180 วัน นับแต่วันได้รับจัดแจ้งการเป็นพรรคการเมืองจากนายทะเบียน ตามมาตรา 29
7. ไม่จัดทำรายงานการดำเนินกิจการของพรรคในรอบปีปฏิทินที่ผ่านมาให้ถูกต้องตามความเป็นจริงตามวิธีการที่นายทะเบียนกำหนด และแจ้งให้นายทะเบียนทราบภายในเดือนมีนาคมของทุกปี เพื่อประกาศให้สาธารณชนทราบ ตามมาตรา 35
8. ไม่ใช้จ่ายเงินที่ได้รับสนับสนุนจากกองทุนให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ และไม่จัดทำรายงานการใช้จ่ายเงินสนับสนุนของพรรคในรอบปีปฏิทินให้ถูกต้องตามความเป็นจริง และยื่นต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งภายในเดือนมีนาคมของปีถัดไป ตามมาตรา 62
9. กระทำการฝ่าฝืนมาตรา 66 มาตรา 23 วรรคหนึ่ง มาตรา 52 หรือมาตรา 53 ได้แก่

(1) กระทำการล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

(2) กระทำการอันอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองตามรัฐธรรมนูญ

(3) กระทำการอันอาจเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ หรือขัดต่อกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

(4) รับบุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทยโดยการเกิดเป็นสมาชิก หรือให้ดำรงตำแหน่งใดๆ ในพรรคหรือยอมให้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อประโยชน์ของพรรค (โทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งห้าปี)

(5) รับเงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดจากผู้ใด เพื่อ

ก. กระทำการหรือสนับสนุนการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลาย

- ความมั่นคงของราชอาณาจักร

- ราชบัลลังก์
- เศรษฐกิจของประเทศ
- ราชการแผ่นดิน

ข. กระทบการอันเป็นการก่อกวนหรือคุกคามความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ค. กระทบการอันเป็นการทำลายทรัพยากรของประเทศ

ง. กระทบการอันเป็นการบั่นทอนสุขภาพอนามัยของประชาชน

(6) รับเงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดเพื่อดำเนินกิจการของพรรคการเมืองหรือดำเนินกิจการในทางการเมือง จาก

ก. บุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทย

ข. นิติบุคคลตามกฎหมายต่างประเทศที่ประกอบธุรกิจหรือกิจการหรือจดทะเบียนสาขาอยู่ในหรือนอกราชอาณาจักร

ค. นิติบุคคลที่จดทะเบียนในราชอาณาจักร ซึ่งมีบุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทยมีทุนหรือเป็นผู้ถือหุ้นเกินร้อยละยี่สิบห้า

ง. องค์กร หรือนิติบุคคลที่ได้รับทุนหรือได้รับเงินอุดหนุนจากต่างประเทศซึ่งมีวัตถุประสงค์ดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ของบุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทย หรือมีผู้จัดการหรือกรรมการเป็นบุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทย

จ. บุคคล องค์กร หรือนิติบุคคล ที่ได้รับเงินหรือทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดเพื่อดำเนินกิจการของพรรคการเมืองหรือดำเนินกิจการในทางการเมืองจากบุคคล องค์กร หรือนิติบุคคลทั้งสี่ข้อข้างต้น

ฉ. บุคคล องค์กร หรือนิติบุคคลที่กำหนดในประกาศของคณะกรรมการการเลือกตั้ง

นอกจากนี้ หากพิจารณาบทบัญญัติที่ว่าด้วยสภาพบังคับในพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 ในส่วนที่ว่าด้วย การยุบพรรค และบทกำหนดโทษ สามารถแยกประเด็นเพื่อจัดให้เป็นหมวดหมู่ และง่ายแก่การทำความเข้าใจได้เป็นตาราง ดังนี้

ยุบพรรคการเมือง	ต้องถูกลงโทษตามบทกำหนดโทษ	ทั้งยุบพรรคและถูกลงโทษ
กระทำผิดในมาตรา	กระทำผิดในมาตรา	กระทำผิดในมาตรา
1. 25	1. 7 11. 42	1. 23
2. 26	2. 22 12. 43	2. 35
3. 29	3. 24 13. 44	3. 52
	4. 30 14. 45	4. 53
	5. 33 15. 46	5. 62
	6. 34 16. 48	
	7. 36 17. 49	
	8. 37 18. 50	
	9. 39 19. 51	
	10. 40 20. 54	
	21. 55	
	22. 68	

บทที่ 3

พระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา พ.ศ. 2541

โดยเหตุที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) ได้กำหนดแบบวิธีในการเลือกตั้งแบบใหม่ขึ้น พร้อมทั้งกำหนดที่มาอำนาจหน้าที่ของสมาชิกสภาขึ้นใหม่ เป็นการแตกต่างจากกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ จึงทำให้ต้องมีกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 อันถือได้ว่าเป็นการปฏิรูปทางการเมืองไปอีกระดับหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับ

1. รูปแบบการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
2. วิธีการคิดคะแนน
3. คุณสมบัติ และลักษณะต้องห้ามของผู้สมัครรับเลือกตั้ง
4. การหาเสียงและการกำหนดค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้ง
5. การใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง
6. การตรวจสอบการเลือกตั้ง
7. การนับคะแนนและการประกาศผลการเลือกตั้ง
8. การดำเนินการกรณีการเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตเที่ยงธรรม
9. การคัดค้านการเลือกตั้ง
10. บทกำหนดโทษ

สำหรับในด้านของวุฒิสภา มีบทบัญญัติตามพระราชบัญญัติดังกล่าวในประเด็นที่สำคัญๆ ดังนี้

1. รูปแบบการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา
2. วิธีการคิดคะแนน
3. คุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้สมัครรับเลือกตั้ง
4. การหาเสียงและการกำหนดค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา
5. เจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินการเลือกตั้ง
6. การนับคะแนน และการประกาศผลการเลือกตั้ง

รูปแบบการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ตามที่รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2540¹ กำหนดให้สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก 500 คน โดยมีสมาชิก 2 ประเภท คือ แบบเขตเลือกตั้ง เขตเลือกตั้งละหนึ่งคนจำนวน 400 คน กับอีกประเภทแบบบัญชีรายชื่อ จำนวน 100 คน จึงทำให้การเลือกตั้งเป็นแบบผสมระหว่างการแบ่งเขต (Single - member constituency) กับการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ (Party List) ส่งผลให้วิธีการในการจัดคะแนนมีสองแบบคือทั้งระบบเสียงข้างมากรอบเดียว (แบบแบ่งเขต) และระบบสัดส่วน (แบบบัญชีรายชื่อ) บัตรในการลงคะแนนจะเป็นสองบัตร ประชาชนหนึ่งคนมีสองคะแนน คะแนนแรกเป็นแบบเขตเลือกตั้ง (บัตรเล็ก) เลือกได้หนึ่งคน กับคะแนนที่สองเป็นแบบบัญชีรายชื่อ (บัตรใหญ่) เลือกได้อีกหนึ่งคน พื้นที่ในการหาเสียงก็มีความแตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะบัตรเล็กจะเป็นกรณีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบเขต (ส.ส.เขต) พื้นที่จำกัดเฉพาะเขตที่ตนลงสมัครรับเลือกตั้ง ต่างจากแบบบัญชีรายชื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อ (ส.ส.บัญชีรายชื่อ) ซึ่งพื้นที่จะใหญ่กว่า เพราะถือเอาพื้นที่ของทั้งประเทศเป็นพื้นที่เลือกตั้ง มีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า การเลือกตั้งในแบบดังกล่าวนี้ ประชาชนมีแนวโน้มจะเลือกตัวบุคคล หากเป็นการเลือก ส.ส. แบบเขต หากแต่เป็นการเลือก ส.ส. แบบบัญชีรายชื่อก็จะมีแนวโน้มเลือกพรรคมากกว่า ทั้งนี้เพราะเป็นภาพรวมของทั้งประเทศ ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาของระบบพรรคการเมืองและทำให้พรรคการเมืองมีความเข้มแข็งและเติบโตได้มากกว่าการถือเอาตัวบุคคล เช่นการเลือกตั้ง ส.ส. แบบเขต ดังคำกล่าวที่ว่า “พรรคเลือกคน ประชาชน เลือกพรรค” สำหรับในรายละเอียดจำนวนราษฎรในสัดส่วนที่เทียบกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แบ่งเขตใช้สูตรดังนี้

$$\text{จำนวนราษฎรเฉลี่ยต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหนึ่งคน} = \frac{\text{ราษฎรทั้งประเทศ}}{400}$$

เมื่อได้ผลลัพธ์มาจะทำให้รู้ว่าอัตราส่วนของ ส.ส. 1 คน จะต้องได้รับเลือกตั้งโดยเฉลี่ยในการแบ่งพื้นที่เลือกตั้งในภาพรวม 400 เขตทั่วประเทศ โดยมีจำนวนประชากรเท่าใด สำหรับในจังหวัดที่มีจำนวนราษฎรน้อยกว่าผลลัพธ์ที่ได้ให้ถือเอาจังหวัดดังกล่าวเป็น

¹โปรดดูรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2540 มาตรา 98, 99, 102, 103

หนึ่งเขตเลือกตั้ง? ส่วนในแบบบัญชีรายชื่อมาตรา 100 กฎหมายรัฐธรรมนูญกำหนดคะแนนของพรรคการเมืองที่จะนำมาคิดเป็นสัดส่วนว่าต้องได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 5 ของคะแนนทั้งหมดของผู้มาใช้สิทธิในการเลือกตั้ง หากได้ต่ำกว่าร้อยละ 5 จะไม่นำมาคิดคะแนนด้วย กรณีดังกล่าวนี้ จึงเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ ถึงกรณีที่พรรคการเมืองขนาดเล็กหรือขนาดกลางบางพรรคอาจสูญพันธุ์หรือได้รับคะแนนจากบัตรใหญ่ไม่น้อยกว่าผู้สมัครจากพรรคการเมืองใหญ่ที่มีฐานความพร้อมทั้งขนาดพรรคและกำลังทรัพย์ ระบบสาขาพรรคที่ดีกว่าได้

วิธีการคิดคะแนน

ใช้วิธีการเสียงข้างมากอย่างง่าย โดยผู้ที่ได้รับคะแนนเลือกตั้งจากประชาชนมากที่สุดจะเป็นผู้ชนะการเลือกตั้ง แต่หากมีผู้ได้รับการเลือกตั้งมากที่สุดเท่ากันหลายคน ใช้วิธีจับสลาก โดยต้องทำต่อหน้าคณะกรรมการเลือกตั้งประจำเขตเลือกตั้ง ตามวิธีการที่มีประกาศกำหนด (มาตรา 75) หากเขตเลือกตั้งใดมีผู้สมัครรับเลือกตั้งคนเดียว และได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ 20 ของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตนั้น ให้คณะกรรมการเลือกตั้งประกาศให้ผู้นั้นเป็นผู้ได้รับเลือกตั้ง แต่ถ้าน้อยกว่าร้อยละ 20 ให้มีการจัดการเลือกตั้งใหม่ (มาตรา 74) แห่งพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา พ.ศ. 2541 ส่วนในระบบบัญชีรายชื่อ นำมาตรา 76 มาใช้บังคับ โดยนำคะแนนในบัตรใหญ่ที่ได้รับทั่วประเทศ 400 เขต มารวมกัน และดำเนินการดังนี้

1. รวมคะแนนที่แต่ละบัญชีรายชื่อได้รับ 400 เขตเลือกตั้งเท่ากับจำนวนหนึ่ง (A)
2. บัญชีรายชื่อใดได้รับไม่ถึงร้อยละ 5 ของ A ให้ตัดออกไป
3. เมื่อตัดออกไปแล้วให้นำจำนวนที่เหลือจากคะแนนบัญชีรายชื่อทั้งประเทศ คือ

(B)

4. นำ B หาร 100 ถือเป็นคะแนนเฉลี่ยต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใน 1 คน
5. ผู้ที่ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคือรายชื่อแรกของบัญชีเรียงตามลำดับจน

ครบ ส.ส. ที่ได้รับเลือก

² สำหรับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 จำนวนราษฎรทั่วประเทศ ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2543 จำนวนทั้งสิ้น 61, 661, 701 คน เมื่อนำมาเฉลี่ยตามสูตรดังกล่าว จะได้จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหนึ่งคนต่อจำนวนราษฎร 154,154 คน (สำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย) ใน วัชรา ไชยสาร ระบบการเลือกตั้งกับการเมืองไทย สำนักพิมพ์นิติธรรม หน้า 123 พ.ศ. 2544 (พิมพ์ครั้งที่ 2)

6. ถ้ารวมจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งแล้ว ยังไม่ครบ 100 คน ให้เพิ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้แก่บัญชีรายชื่อที่มีเศษมากที่สุดอีกหนึ่งคน เรียงตามลำดับจนกว่าจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จะได้ 100 คน

คุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

คุณสมบัติผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง

รัฐธรรมนูญ มาตรา 107 ได้กำหนดคุณสมบัติบุคคลผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ดังนี้

1. มีสัญชาติไทยโดยการเกิด
2. มีอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปีบริบูรณ์ในวันเลือกตั้ง
3. สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีหรือเทียบเท่า เว้นแต่เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา
4. เป็นสมาชิกพรรคการเมืองพรรคหนึ่งพรรคใดแต่เพียงพรรคเดียว นับถึงวันสมัครเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 90 วัน

5. ผู้สมัครรับเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง ต้องมีลักษณะหนึ่งลักษณะใด ดังต่อไปนี้

- มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้งเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 1 ปี นับถึงวันสมัคร

- เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้ง หรือเคยเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นในจังหวัดนั้น

- เป็นบุคคลที่เกิดในจังหวัดนั้น

- เคยศึกษาในสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในจังหวัดที่สมัคร เป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 2 ปีการศึกษา

- เคยรับราชการหรือเคยมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในจังหวัดที่สมัคร เป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 2 ปี

ลักษณะต้องห้ามใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้ง

รัฐธรรมนูญ มาตรา 109 ได้กำหนดลักษณะต้องห้ามมิให้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ดังนี้

1. ดิตยาเสพติดให้โทษ
2. เป็นบุคคลล้มละลายซึ่งศาลยังไม่สั่งให้ฟื้นคดี
3. เป็นบุคคลผู้มีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตามมาตรา 106 ได้แก่ วิกลจริต หรือจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต นักบวช หรืออยู่ในระหว่างเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง
4. ต้องคำพิพากษาให้จำคุกและถูกคุมขังอยู่โดยหมายของศาล
5. เคยต้องคำพิพากษาให้จำคุก ตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไปโดยได้พ้นโทษมายังไม่ถึง 5 ปี นับถึงวันเลือกตั้ง เว้นแต่ความผิดอันได้ทำโดยประมาท
6. เคยต้องคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน เพราะร่ำรวยผิดปกติหรือมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นผิดปกติ
7. เป็นข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำนอกจากข้าราชการการเมือง
8. เป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น
9. เป็นสมาชิกวุฒิสภา
10. เป็นพนักงานหรือลูกจ้างหน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจหรือของราชการส่วนท้องถิ่น หรือเป็นเจ้าของหน้าที่อื่นของรัฐ
11. เป็นกรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ตุลาการศาลปกครอง กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน
12. อยู่ในระหว่างต้องห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตามมาตรา 295 (มาตรการลงโทษผู้จงใจไม่ยื่นบัญชีหนี้สินและทรัพย์สินต่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ)
13. เคยถูกวุฒิสภามีมติให้ถอดถอนออกจากตำแหน่งและยังไม่พ้นกำหนด 5 ปี นับแต่วันที่วุฒิสภามีมติจนถึงวันเลือกตั้ง

การหาเสียงและกำหนดค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

การหาเสียง

รัฐธรรมนูญ มาตรา 113 กำหนดให้รัฐสนับสนุนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นไปด้วยความสุจริตและเที่ยงธรรม และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วย

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 มาตรา 49 กำหนดให้ คณะกรรมการการเลือกตั้งประชุมหารือระหว่างหัวหน้าพรรคการเมืองที่ส่งผู้สมัครรับเลือกตั้ง เพื่อพิจารณากำหนดวิธีการในการให้รัฐสนับสนุนการเลือกตั้งในเรื่อง ดังต่อไปนี้

1. การกำหนดให้มีการจัดสถานที่ปิดประกาศ และที่ติดแผ่นป้ายเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ในบริเวณสาธารณสถาน ซึ่งเป็นของรัฐให้พอเพียงและเท่าเทียมกัน ในการโฆษณาหาเสียงเลือกตั้งของผู้สมัครทุกคนและพรรคการเมืองทุกพรรค

2. การพิมพ์ และจัดส่งเอกสารเกี่ยวกับการเลือกตั้งไปให้ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง

3. การกำหนดให้มีสถานที่สำหรับให้ผู้สมัคร และพรรคการเมืองใช้ในการโฆษณาหาเสียงได้อย่างเท่าเทียมกัน ในการนี้รัฐอาจจัดให้มีการแสดง หรือการดำเนินการอื่นใดเพื่อ จูงใจให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งมาฟังการโฆษณาหาเสียงด้วยก็ได้ แต่ต้องมีใช่เป็นการจัดให้มีเพื่อ การสนับสนุนผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใดโดยเฉพาะ

4. การกำหนดหลักเกณฑ์ และระยะเวลาให้พรรคการเมืองโฆษณาหาเสียงเลือกตั้ง ทางวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ หรือการไปออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงและวิทยุ โทรทัศน์ ซึ่งจะต้องจัดให้ทุกพรรคการเมืองมีโอกาสเท่าเทียมกัน

5. การสนับสนุนของรัฐในกิจการอื่นที่คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศกำหนด **บทต้องห้ามในการหาเสียง**

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 มาตรา 44 - 48 กำหนดบทต้องห้ามในการหาเสียง ดังนี้

1. ห้ามผู้สมัครหรือผู้ใดกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด เพื่อจะจูงใจให้ผู้มีสิทธิออก เสียงเลือกตั้งลงคะแนนเลือกตั้งให้แก่ตนเอง หรือผู้สมัครอื่น หรือพรรคการเมืองใด หรือให้ งดเว้นการลงคะแนนให้แก่ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใด ด้วยวิธีการ ดังนี้ (มาตรา 44)

(1) จัดทำ ให้ เสนอให้ สัญญาว่าจะให้ หรือจัดเตรียมเพื่อจะให้ทรัพย์สิน หรือ ผลประโยชน์อื่นใดอันอาจคำนวณเป็นเงินได้แก่ผู้ใด

(2) ให้ เสนอให้ หรือสัญญาว่าจะให้เงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดไม่ว่าจะ โดยตรงหรือโดยอ้อมแก่ชุมชน สมาคม มูลนิธิ วัด สถาบันการศึกษา สถานสงเคราะห์ หรือ สถาบันอื่นใด

(3) ทำการโฆษณาหาเสียงด้วยการจัดให้มีหรสพหรือการรื่นเริงต่างๆ

(4) เลี้ยงหรือรับจะจัดเลี้ยงผู้ใด

(5) หลอกหลวง บังคับ ชูเชิญ ใช้อิทธิพลคุกคาม ใส่ร้ายด้วยความเท็จ หรือจงใจให้เข้าใจผิดในคะแนนนิยมของผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใด

2. ห้ามมิให้ผู้ใดจัดยานพาหนะนำผู้มีสิทธิเลือกตั้งไปยังที่เลือกตั้งเพื่อการเลือกตั้ง หรือนำกลับมาจากที่เลือกตั้ง หรือจัดให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งไปยังที่เลือกตั้ง หรือกลับจากที่เลือกตั้งโดยไม่ต้องเสียค่าโดยสารยานพาหนะหรือค่าจ้าง ซึ่งต้องเสียตามปกติ เพื่อจงใจหรือควบคุมให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งไปลงคะแนนให้แก่ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใด (มาตรา 45)

3. ห้ามมิให้ผู้ใดซึ่งมิได้มีสัญชาติไทยเข้ามามีส่วนช่วยเหลือในการหาเสียงเลือกตั้ง หรือกระทำการใดๆ เพื่อประโยชน์แห่งการเลือกตั้ง โดยประการที่เป็นคุณหรือเป็นโทษแก่ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใด ทั้งนี้เว้นแต่การกระทำนั้นเป็นการช่วยราชการหรือเป็นการประกอบอาชีพตามปกติโดยสุจริตของผู้นั้น (มาตรา 46)

4. ห้ามมิให้เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้ตำแหน่งหน้าที่โดยมิชอบด้วยกฎหมายกระทำการใดๆ เพื่อเป็นคุณหรือเป็นโทษแก่ผู้สมัครหรือพรรคการเมือง (มาตรา 47)

5. ห้ามมิให้ผู้ใดกระทำการโฆษณาหาเสียงเลือกตั้งโดยวิธีการใดๆ ไม่ว่าจะเป็นคนหรือเป็นโทษแก่ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใดนับตั้งแต่วันที่ 18.00 นาฬิกาของวันก่อนวันเลือกตั้งหนึ่งวันจนถึงสิ้นสุดวันเลือกตั้ง (มาตรา 48)

กำหนดค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้ง

เมื่อประกาศพระราชกฤษฎีกาให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตเลือกตั้งใดให้คณะกรรมการการเลือกตั้งหรือกับหัวหน้าพรรคการเมืองทุกพรรคที่ส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งและประกาศกำหนดจำนวนเงินค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้ง โดยให้นับตั้งแต่วันที่ มีพระราชกฤษฎีกาให้มีการเลือกตั้งจนถึงวันประกาศผลการเลือกตั้ง (มาตรา 40 - 41) ดังนี้

1. จำนวนเงินค่าใช้จ่ายของผู้สมัครแต่ละคนที่จะใช้จ่ายในการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง

2. จำนวนเงินค่าใช้จ่ายของพรรคการเมืองที่จะใช้จ่ายในการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ ในกรณีที่ผู้สมัครในบัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองใดได้ใช้จ่ายไปเพื่อการเลือกตั้งเป็นจำนวนเท่าใดให้นับรวมเป็นค่าใช้จ่ายของพรรคการเมืองด้วย

ทั้งนี้ ห้ามมิให้ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใช้จ่ายในการเลือกตั้งเกินจำนวนค่าใช้จ่ายที่กำหนด และค่าใช้จ่ายดังกล่าวให้รวมถึงบรรดาเงินหรือทรัพย์สินอื่นใดที่บุคคลใดๆ จ่ายหรือรับว่าจะจ่ายแทนหรือนำมาให้ใช้โดยไม่คิดค่าตอบแทนเพื่อประโยชน์ในการหาเสียงเลือกตั้ง

โดยความยินยอมของผู้สมัครหรือพรรคการเมืองนั้นด้วย ในกรณีที่นำทรัพย์สินมาให้ใช้ให้
คำนวณตามอัตราค่าเช่าหรือค่าตอบแทนตามปกติในท้องถิ่นนั้นๆ

จากนั้น ให้ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองแต่งตั้งสมุหบัญชีเพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบใน
การจัดทำและรับรองความถูกต้องของบัญชีรายรับและรายจ่ายของผู้สมัครหรือของพรรคการเมือง
ในการเลือกตั้งนั้น (มาตรา 42) ทั้งนี้ ภายใน 90 วันหลังจากวันประกาศผลการเลือกตั้ง
ผู้สมัครหรือหัวหน้าพรรคการเมืองก็ต้องรับรองความถูกต้องของบัญชีดังกล่าวต่อคณะกรรมการ
การเลือกตั้ง เพื่อให้คณะกรรมการการเลือกตั้งตรวจสอบรายการค่าใช้จ่ายนั้น

คุณสมบัติของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง³

รัฐธรรมนูญ มาตรา 105 กำหนดคุณสมบัติของบุคคลผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งไว้
ดังนี้

1. มีสัญชาติไทย แต่บุคคลผู้มีสัญชาติไทยโดยการแปลงสัญชาติ ต้องได้สัญชาติไทย
มาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี
2. มีอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์ ในวันที่ 1 มกราคมของปีที่มีการเลือกตั้ง
3. มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในเขตเลือกตั้งมาแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 90 วันนับ
ถึงวันเลือกตั้ง

ทั้งนี้ ยังได้กำหนดให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งซึ่งอยู่นอกเขตเลือกตั้งที่ตนมีชื่ออยู่ในทะเบียน
บ้านหรือมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในเขตเลือกตั้งเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 90 วัน นับถึงวันเลือกตั้ง
หรือมีถิ่นที่อยู่นอกราชอาณาจักร มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้ง ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ
และเงื่อนไขที่กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและ
สมาชิกวุฒิสภากำหนดไว้ด้วย

บุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้ง

รัฐธรรมนูญ มาตรา 106 กำหนดบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้งไว้ ดังนี้

1. วิกลจริต หรือจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ
2. เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช
3. ต้องคุมขังอยู่โดยหมายของศาล หรือโดยคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมาย
4. อยู่ในระหว่างเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง

³วัชร ไซยสาร. ระบบการเลือกตั้งกับการเมืองไทยยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติ
ธรรม, พ.ศ. 2544 หน้า 129-150.

การจัดอำนาจความสะดวกให้ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง

เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กำหนดให้การใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งเป็นหน้าที่ของพลเมือง หากไม่ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ก็จะต้องเสียสิทธิตามที่กฎหมายกำหนดด้วย (มาตรา 68) ดังนั้น เพื่อป้องกันการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งรัฐโดยคณะกรรมการการเลือกตั้งจึงต้องจัดอำนาจความสะดวกให้ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งได้ใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งได้โดยสะดวก

การใช้สิทธิลงคะแนนเลือกตั้งนอกเขตเลือกตั้ง

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 มาตรา 80 กำหนดให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่อยู่นอกเขตเลือกตั้ง เช่น ทำงาน ศึกษาต่อในต่างจังหวัด หรือผู้ที่ย้ายทะเบียนบ้านมานานกว่า 90 วันนับถึงวันเลือกตั้ง สามารถใช้สิทธิลงคะแนนเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่ตนมีชื่ออยู่ในทะเบียนย้ายครั้งสุดท้ายเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 90 วัน โดยการลงคะแนนเลือกตั้งล่วงหน้า ณ ที่เลือกตั้งกลางได้ 2 วิธี คือ

1. การยื่นคำร้องลงทะเบียนขอใช้สิทธิลงคะแนนล่วงหน้าต่อนายอำเภอ (นายทะเบียนอำเภอ) หรือปลัดเทศบาล (นายทะเบียนท้องถิ่น) ในจังหวัดที่ตนอยู่ เพื่อลงคะแนนเสียงเลือกผู้สมัครที่อยู่ในเขตเลือกตั้งของจังหวัดที่ตนเองมีภูมิลำเนาอยู่ตามที่คณะกรรมการเลือกตั้งกำหนด

2. ผู้มีสิทธิเลือกตั้งต้องกลับไปใช้สิทธิล่วงหน้าที่หน่วยเลือกตั้งกลางของจังหวัดที่เป็นภูมิลำเนา โดยไม่ต้องยื่นคำร้องใดๆ ตามวัน เวลา และสถานที่ที่คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนด

การใช้สิทธิลงคะแนนเลือกตั้งนอกราชอาณาจักร

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 มาตรา 83 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2543 กำหนดว่า ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เป็นการเลือกตั้งทั่วไปอันมิใช่เป็นการเลือกตั้งใหม่ ผู้มีสิทธิเลือกตั้งซึ่งมีถิ่นที่อยู่นอกราชอาณาจักรจะขอใช้สิทธิลงคะแนนเลือกตั้ง ณ ประเทศที่ตนมีถิ่นที่อยู่ก็ได้ โดยให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งดังกล่าวใช้สิทธิลงคะแนนได้ตามที่คณะกรรมการการเลือกตั้งเห็นสมควร โดยอาจจะเป็นการเลือกตั้งทางไปรษณีย์ก็ได้

(มาตรา 84) ทั้งนี้ หลักเกณฑ์และวิธีการแจ้งความประสงค์ การขอใช้สิทธิเลือกตั้งนอกราชอาณาจักรให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนด และในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอันเป็นการเลือกตั้งใหม่ในการเลือกตั้งทั่วไป หรือการเลือกตั้งแทนตำแหน่งที่ว่าง หากผู้มีสิทธิเลือกตั้งซึ่งมีถิ่นที่อยู่นอกราชอาณาจักรที่ได้ขอใช้สิทธิเลือกตั้งแล้วมิได้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่ตนมีสิทธิเลือกตั้ง ให้ถือว่าการขอใช้สิทธินั้นเป็นการแจ้งเหตุอันสมควรและไม่เสียสิทธิตามมาตรา 23

คุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้งนอกราชอาณาจักร

1. มีสัญชาติไทย หากได้สัญชาติไทยโดยการแปลงสัญชาติต้องได้รับสัญชาติมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี
2. เป็นผู้มีอายุครบ 18 ปีบริบูรณ์ ในวันที่ 1 มกราคม ของปีที่มีการเลือกตั้ง
3. มีถิ่นที่อยู่นอกราชอาณาจักร และสถานทูต หรือสถานกงสุลไทยที่รับผิดชอบครอบคลุมเมืองที่ท่านมีถิ่นที่อยู่ กำลังรับคำร้องขอเพิ่มชื่อในทะเบียนรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งนอกราชอาณาจักร

การเสียสิทธิของบุคคลที่ไม่ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง

รัฐธรรมนูญ มาตรา 68 กำหนดให้บุคคลมีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง หากไม่ไปใช้สิทธิโดยไม่แจ้งเหตุอันสมควรที่ทำให้ไม่อาจไปใช้สิทธิได้ย่อมเสียสิทธิตามที่กำหนดโดยบัญญัติ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2542 ได้กำหนดว่า ผู้มีสิทธิเลือกตั้งผู้ใดไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งและมีได้แจ้งเหตุการไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง หรือแจ้งเหตุแล้ว แต่เหตุนั้นมีสาเหตุอันสมควรให้ถือว่าผู้นั้นเป็นบุคคลซึ่งไม่ไปเลือกตั้งโดยไม่แจ้งเหตุอันสมควรที่ทำให้ไม่อาจไปใช้สิทธิเลือกตั้งได้ให้ผู้นั้นเสียสิทธิดังต่อไปนี้

1. สิทธิยื่นคำร้องคัดค้านการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ผู้บริหารท้องถิ่น และสมาชิกสภาท้องถิ่น
2. สิทธิร้องคัดค้านการเลือกกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่
3. สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ผู้บริหารท้องถิ่น และสมาชิกสภาท้องถิ่น

4. สิทธิสมัครรับเลือกเป็นกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่

5. สิทธิเข้าชื่อร้องขอเพื่อให้รัฐสภาพิจารณากฎหมาย ตามกฎหมายว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย

6. สิทธิเข้าชื่อร้องขอให้สภาท้องถิ่นพิจารณาออกข้อบัญญัติท้องถิ่นตามกฎหมายว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอกฎหมายบัญญัติท้องถิ่น

7. สิทธิเข้าชื่อร้องขอเพื่อให้วุฒิสภามีมติถอดถอนบุคคล ตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต

8. สิทธิเข้าชื่อร้องขอให้ถอดถอนสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น ตามกฎหมายว่าด้วยการลงคะแนนเสียงเพื่อถอดถอนสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น

ทั้งนี้ การเสียสิทธิดังกล่าวมีกำหนดเวลาตั้งแต่วันเลือกตั้งครั้งที่ผู้นั้นไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง จนถึงวันเลือกตั้งครั้งที่ผู้นั้นไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

แต่อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญ มาตรา 68 ได้กำหนดให้ประชาชนมีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง แต่ถ้าผู้ใดมีเหตุจำเป็นไม่สามารถใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้ สามารถแจ้ง "สาเหตุอันควร" ที่ไม่อาจไปลงคะแนนเลือกตั้งคณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนด หากไม่ดำเนินการคณะกรรมการการเลือกตั้งจะประกาศรายชื่อผู้ที่ไม่ใช้สิทธิเลือกตั้งและไม่ได้แจ้งเหตุอันควร หลังจากวันเลือกตั้ง 30 วัน ให้ผู้ไม่ได้ใช้สิทธิเลือกตั้งติดต่อแจ้งเหตุอันควรภายใน 60 วัน หากพ้นกำหนดผู้ที่ไม่ใช้สิทธิเลือกตั้งจะต้องเสียสิทธิตามที่กฎหมายบัญญัติ

การตรวจสอบการเลือกตั้ง

การตรวจสอบการเลือกตั้งโดยองค์การเอกชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติมาตรการเพื่อลดการทุจริตการเลือกตั้งไว้หลายมาตรการ มาตรการที่สำคัญมาตรการหนึ่ง คือ การกำหนดให้องค์การเอกชนที่ได้รับการรับรองแล้ว มาช่วยเหลือตรวจสอบการเลือกตั้ง โดยสามารถเสนอโครงการตรวจสอบการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ดังนี้

1. รับแจ้งเหตุเกี่ยวกับเบาะแสทุจริตการเลือกตั้ง
2. สังเกตการณ์การเลือกตั้ง
3. การสำรวจค่าใช้จ่ายการเลือกตั้ง

4. สังเกตการณ์การนับคะแนนเลือกตั้ง

อาสาสมัครสังเกตการณ์การเลือกตั้งขององค์การเอกชนที่แต่งตั้งโดยคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำเขต สามารถเข้าไปในที่เลือกตั้ง และอาสาสมัครสังเกตการณ์การนับคะแนนสามารถเข้าไปในสถานที่นับคะแนนได้

การนับคะแนนและการประกาศผลการเลือกตั้ง

1. การนับคะแนน

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 มาตรา 68 กำหนดให้เริ่มนับคะแนนเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งเมื่อมีการส่งหีบบัตรเลือกตั้งจากหน่วยเลือกตั้งทุกแห่งในเขตเลือกตั้งนั้นมาที่สถานที่นับคะแนนครบถ้วนแล้ว แต่หากเขตเลือกตั้งใดมีความจำเป็นตามลักษณะพื้นที่ ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนดสถานที่นับคะแนนในเขตเลือกตั้งนั้นเพิ่มขึ้น เพื่อให้การนับคะแนนเสร็จสิ้นไปโดยเร็ว

สำหรับหีบบัตรเลือกตั้งจากหน่วยเลือกตั้งใดส่งมาถึงสถานที่นับคะแนนล่าช้า โดยไม่มีเหตุอันสมควรหรือเมื่อพ้นกำหนดเวลาสิบสองชั่วโมง นับแต่เวลาปิดการลงคะแนนเลือกตั้ง โดยไม่มีเหตุอันสมควรหรือมีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าการเลือกตั้งในหน่วยเลือกตั้งนั้นๆ มิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งวินิจฉัยสั่งมิให้เปิดหีบบัตรเลือกตั้ง หรือไม่นับคะแนนของหน่วยเลือกตั้งนั้นก่อน แล้วจึงสั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่สำหรับหน่วยเลือกตั้งนั้น

ในการนับคะแนนสำหรับบัตรเลือกตั้งที่ผู้เลือกตั้งทำเครื่องหมายไม่ลงคะแนนเลือกตั้งให้ประกาศจำนวนผู้ไม่ประสงค์จะลงคะแนนเลือกตั้งด้วย และหากปรากฏว่ามีบัตรเสีย ให้แยกบัตรเสีย ได้แก่ บัตรปลอม บัตรที่มีได้ทำเครื่องหมายลงคะแนน บัตรที่ไม่อาจทราบได้ว่าลงคะแนนให้กับผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใด และบัตรที่มีลักษณะตามที่คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศกำหนด ออกไว้ต่างหาก ทั้งนี้ ห้ามมิให้นับบัตรเสียเป็นคะแนนไม่ว่ากรณีใด (มาตรา 70)

2. การประกาศผลการนับคะแนน

เมื่อการนับคะแนนเสร็จสิ้นแล้ว ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งประจำเขตเลือกตั้งประกาศผลการนับคะแนนของเขตเลือกตั้งนั้น จำนวนบัตรเลือกตั้งที่มีอยู่ทั้งหมด จำนวน

บัตรเลือกตั้งที่ใช้ และจำนวนบัตรเลือกตั้งที่เหลือจากการลงคะแนน แล้วรีบทำรายงานผลการนับคะแนน การบันทึกจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ซึ่งปรากฏในบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้ง จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มาแสดงตนขอรับบัตรเลือกตั้งเพื่อการลงคะแนน จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่ได้ลงคะแนน จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มาใช้สิทธิ แต่ไม่ประสงค์จะลงคะแนนให้แก่ผู้สมัครคนใด จำนวนบัตรเสียและจำนวนคะแนนที่ผู้สมัครแต่ละคนได้รับให้เขียนเป็นตัวเลข และมีตัวอักษรกำกับด้วย แล้วส่งไปยังคณะกรรมการการเลือกตั้งโดยเร็ว (มาตรา 72)

ในกรณีที่ผลการนับคะแนนไม่ตรงกับรายงานการใช้สิทธิเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำหน่วยเลือกตั้ง ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งประจำเขตเลือกตั้ง จัดให้มีการนับคะแนนใหม่ ถ้ายังไม่ตรงกันอีกให้รายงานคณะกรรมการการเลือกตั้งเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ เว้นแต่คะแนนที่ไม่ตรงกับรายงานนั้นจะไม่ทำให้ผลการเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งนั้นหรือการนับคะแนนแบบบัญชีรายชื่อเปลี่ยนแปลงไป มิให้คณะกรรมการการเลือกตั้งจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ (มาตรา 73)

ทั้งนี้ ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง ให้ผู้สมัครซึ่งได้รับคะแนนเลือกตั้งมากที่สุดในเขตเลือกตั้งนั้น เป็นผู้ได้รับการเลือกตั้ง ในกรณีที่มีผู้ได้รับคะแนนเลือกตั้งมากที่สุดเท่ากันหลายคน ให้ใช้วิธีการจับสลาก ซึ่งต้องกระทำต่อหน้าคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำเขตเลือกตั้งนั้น ตามวิธีการที่คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศกำหนด (มาตรา 75) และหากเขตเลือกตั้งใดมีผู้สมัครรับเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งคนเดียวและผู้สมัครรับเลือกตั้งนั้นได้คะแนนเสียงตั้งแต่ร้อยละ 20 ของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งนั้น ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งผู้นั้นเป็นผู้ได้รับการเลือกตั้ง แต่ถ้าได้คะแนนเสียงน้อยกว่าร้อยละ 20 ของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งนั้น ให้คณะกรรมการการเลือกตั้ง จัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ในเขตเลือกตั้งนั้น (มาตรา 74)

กรณีที่มีการเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม เมื่อคณะกรรมการการเลือกตั้งได้รับผลการนับคะแนนของการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งและผลการคำนวณสัดส่วนจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อของแต่ละพรรคการเมืองแล้ว ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศว่า ผู้สมัครผู้ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้งและแบบบัญชีรายชื่อ (มาตรา 77)

การดำเนินการกรณีการเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม

เนื่องจากการใช้อำนาจเพิกถอนสิทธิผู้สมัครรับเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาครั้งแรกนั้น เกิดปัญหาและความขัดแย้งในการอำนาจของคณะกรรมการการเลือกตั้ง จึงได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2543 เพื่อแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 ให้การใช้อำนาจในการดำเนินการกรณีการเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรมแก่คณะกรรมการการเลือกตั้ง สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และไม่เป็นการเลือกตั้งที่ใช้เวลานาน อันจะกระทบถึงการบริหารราชการแผ่นดิน โดยเพิ่มมาตรการการดำเนินการ เมื่อปรากฏเหตุว่าการเลือกตั้งไม่เป็นโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งสามารถแก้ไขปัญหาได้โดยเร็วและทำให้การเลือกตั้งบริสุทธิ์ยุติธรรม โดยมีกระบวนการกลั่นกรองความโปร่งใสในการใช้อำนาจของคณะกรรมการการเลือกตั้งด้วย ดังนี้

1. การดำเนินการกับผู้ทุจริต

คณะกรรมการการเลือกตั้งสามารถดำเนินการได้ ดังนี้

(1) หากพบว่า ผู้สมัครทุจริต ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง (มาตรา 85/1)

(2) หากพบว่า เจ้าหน้าที่ทุจริต ให้เลื่อนการเลือกตั้งของเขตนั้นออกไป (มาตรา 85/6)

(3) เมื่อได้มีการนับคะแนนเลือกตั้งแล้ว ถ้าปรากฏหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งใดมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม คณะกรรมการการเลือกตั้งจะงดการประกาศผลการเลือกตั้ง และจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ในเขตเลือกตั้งนั้นก็ได้ (มาตรา 85/7)

(4) ก่อนประกาศผลการเลือกตั้ง ถ้าปรากฏหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่า พรรคการเมือง เจ้าหน้าที่ของพรรคการเมือง หรือสมาชิกของพรรคการเมือง ผู้ใดได้กระทำการมิชอบด้วยกฎหมายหรือก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความสับสน หรือรู้เห็นเป็นใจให้ผู้อื่นกระทำการดังกล่าวเพื่อประโยชน์แก่พรรคการเมือง คณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจประกาศให้บัตรเลือกตั้งที่ลงคะแนนให้แก่พรรคการเมืองนั้นเป็นบัตรเสีย และมีให้นับเป็นคะแนน ทั้งนี้เฉพาะในเขตพื้นที่ที่มีการกระทำนั้น (มาตรา 85/8)

(5) นับตั้งแต่มีประกาศพระราชกฤษฎีกาให้มีการเลือกตั้งจนถึงวันเลือกตั้งแล้วเสร็จ เมื่อมีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่า มีการกระทำอันเป็นการมิชอบด้วยกฎหมาย ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจเรียกบุคคลมาให้ถ้อยคำ ส่งเอกสาร และเข้าตรวจค้นในสถานที่ใดๆ ได้โดยไม่ต้องมีหมายค้นจากศาล (มาตรา 85/10)

2. การอายัดเงินของกลางที่ใช้ในการทุจริต

ในกรณีที่มีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่า ผู้ใดให้ เสนอให้ หรือสัญญาว่าจะให้เงินหรือทรัพย์สินเพื่อประโยชน์ในการจูงใจให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งลงคะแนนเลือกตั้งให้แก่ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใด หรือให้งดเว้นลงคะแนนเลือกตั้งผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใด หรือจัดเตรียมเงินหรือทรัพย์สินเพื่อดำเนินการดังกล่าว ในระหว่างที่มีการประกาศพระราชกฤษฎีกาให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตเลือกตั้งใด จนถึงวันประกาศผลการเลือกตั้ง ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจสั่งยึดหรืออายัดเงินหรือทรัพย์สินของผู้นั้นไว้เป็นการชั่วคราว จนกว่าศาลจะมีคำสั่งให้คณะกรรมการการเลือกตั้งยื่นคำร้องต่อศาลจังหวัด หรือศาลแพ่งที่การยึดหรืออายัดอยู่ในเขตศาลภายใน 3 วัน นับแต่วันยึดหรืออายัด และเมื่อศาลได้รับคำร้องแล้วให้ดำเนินการไต่สวนฝ่ายเดียว ภายใน 5 วันนับแต่วันได้รับคำร้อง ถ้าศาลเห็นว่า เงินหรือทรัพย์สินดังกล่าวน่าจะได้ใช้หรือจะใช้เพื่อการเลือกตั้งโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ให้ศาลมีคำสั่งยึดหรืออายัดเงินหรือทรัพย์สินไว้ จนกว่าจะมีการประกาศผลการเลือกตั้ง (มาตรา 85/1)

3. การเพิกถอนสิทธิผู้สมัครรับเลือกตั้ง

3.1 การเพิกถอนสิทธิผู้สมัครรับเลือกตั้งก่อนการประกาศผลการเลือกตั้ง

ถ้าคณะกรรมการการเลือกตั้งเห็นว่า มีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่า ผู้สมัครผู้ใดกระทำการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 หรือมีพฤติการณ์ที่เชื่อได้ว่า ผู้สมัครก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำสนับสนุน หรือรู้เห็นเป็นใจให้บุคคลอื่นกระทำการดังกล่าว หรือรู้ว่าการกระทำดังกล่าวแล้วไม่ดำเนินการเพื่อระงับการกระทำนั้น และการกระทำนั้นน่าจะมีผลให้การเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งผู้สมัครที่กระทำการเช่นนั้น ทุกอย่างเป็นเวลา 1 ปี (มาตรา 85/9) โดยให้มีผลนับแต่วันที่คณะกรรมการการเลือกตั้งมีคำสั่ง ทั้งนี้ มติของคณะกรรมการการเลือกตั้ง เพื่อเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งนี้ต้องมีคะแนนเสียงเป็นเอกฉันท์ และเมื่อมีคำสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งผู้สมัครคนใดแล้วพิจารณาดำเนินการให้มีการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้สมัครนั้นด้วย

แต่อย่างไรก็ตาม กรณีที่มีคำสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งแก่ผู้สมัครรับเลือกตั้ง ในการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง ภายหลังจากวันลงคะแนนและผู้สมัครที่ถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งได้คะแนนเลือกตั้งมากที่สุดในเขตเลือกตั้งนั้น ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งสั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่ (มาตรา 85/1)

3.2 การเพิกถอนสิทธิผู้สมัครรับเลือกตั้งหลังการประกาศผลการเลือกตั้ง

ถ้าปรากฏหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้ใดกระทำการใดๆ โดยไม่สุจริตเพื่อให้ตนเองได้รับเลือกตั้งหรือได้รับเลือกตั้งมาโดยไม่สุจริต อันเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้หรือกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการพรรคการเมือง คณะกรรมการการเลือกตั้งจะสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของสมาชิกผู้นั้น มีกำหนดเวลา 1 ปีก็ได้ แต่ต้องสั่งภายใน 1 ปี นับแต่วันประกาศผลการเลือกตั้ง (มาตรา 85/9)

การคัดค้านการเลือกตั้ง

เมื่อคณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศผลการเลือกตั้งแล้ว หากผู้ใดเห็นว่า การเลือกตั้งดังกล่าวมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ผู้สมัคร หรือพรรคการเมืองนั้น มีสิทธิยื่นคำร้องคัดค้านเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ต่อคณะกรรมการการเลือกตั้ง ภายใน 30 วัน นับแต่วันประกาศผลการเลือกตั้ง เว้นแต่กรณีร้องคัดค้าน เนื่องจากการใช้จ่ายในการเลือกตั้งและวิธีการหาเสียงมิชอบด้วยกฎหมายให้ยื่นคำร้องคัดค้านภายใน 180 วัน นับแต่วันประกาศผลการเลือกตั้ง (มาตรา 94)

บทกำหนดโทษ

บทกำหนดโทษได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 หมวด 4 บทกำหนดโทษ โดยกำหนดการกระทำที่เป็นความผิดและกำหนดระวางโทษไว้ ซึ่งมีอัตราแตกต่างกันไป มีทั้งหมด 21 มาตรา ตั้งแต่มาตรา 98 ถึงมาตรา 115 โดยได้มีการเพิ่มเติมขึ้นอีกในมาตรา 101/1, มาตรา 111/1 และมาตรา 113/1 กล่าวโดยสรุป คือ

กำหนดตัวบุคคลที่กระทำความผิดและผู้เสียหาย

บุคคลที่กระทำความผิด ประกอบด้วย

- ผู้บังคับบัญชาหรือนายจ้าง (มาตรา 98)
- เจ้าบ้าน (มาตรา 99)

- ผู้ใด (มาตรา 100, มาตรา 101, มาตรา 101/1, มาตรา 105, มาตรา 107, มาตรา 108, มาตรา 109, มาตรา 111, มาตรา 111/1 และมาตรา 112)
- ผู้สมัครหรือหัวหน้าพรรคการเมือง (มาตรา 102 และมาตรา 104)
- สมุหบัญชีเลือกตั้ง (มาตรา 103)
- ผู้ซึ่งมิได้มีสัญชาติไทย (มาตรา 106)
- ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง (มาตรา 109)

บุคคลที่จะเป็นผู้เสียหาย คือ ผู้สมัครหรือพรรคการเมือง ซึ่งส่งสมาชิกของตนลงสมัครรับเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งนั้น เป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (มาตรา 114 ในกรณีที่ปรากฏว่ามีการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้เกิดขึ้นในเขตเลือกตั้งใดให้ถือว่าผู้สมัครหรือพรรคการเมือง ซึ่งส่งสมาชิกของตนลงสมัครรับเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งนั้น เป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา)

นอกจากนั้น ยังได้กำหนดให้ผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ นอกราชอาณาจักรจะต้องรับโทษในราชอาณาจักร รวมถึงตัวการ ผู้สนับสนุน หรือผู้ใช้ให้กระทำความผิด (มาตรา 115 ผู้ใดกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ นอกราชอาณาจักร จะต้องรับโทษในราชอาณาจักร และการกระทำของผู้เป็นตัวการด้วยกัน ผู้สนับสนุน หรือผู้ใช้ให้กระทำความผิดนั้น แม้จะกระทำนอกราชอาณาจักร ให้ถือว่าตัวการผู้สนับสนุนหรือผู้ใช้ให้กระทำความผิดนั้น ได้กระทำในราชอาณาจักร)

กำหนดการกระทำที่จะเป็นความผิด ดังนี้

ขัดขวางหรือหน่วงเหนี่ยวหรือไม่ให้ความสะดวกพอสมควรต่อการไปใช้สิทธิเลือกตั้งของผู้ได้บังคับบัญชาหรือลูกจ้าง (มาตรา 98)

- ดำเนินการหรือยินยอมให้มีการดำเนินการแจ้งย้ายบุคคลใดเข้ามาในทะเบียนบ้านของตน โดยบุคคลนั้นมิได้มาอยู่อาศัยจริง เพื่อเจตนาทุจริตในการเลือกตั้ง (มาตรา 28 และมาตรา 99)

- ได้สมัครรับเลือกตั้ง หรือยินยอมให้พรรคการเมืองเสนอชื่อในการสมัครรับเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อโดยรู้อยู่แล้วว่า ตนเป็นผู้ไม่มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง หรือสมัครรับเลือกตั้งโดยฝ่าฝืนมาตรา 30 คือ ไม่สมัครรับเลือกตั้งในนามของพรรคการเมืองใดเพียงพรรคการเมืองเดียว หรือไม่ลงสมัครรับเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งหรือแบบบัญชีรายชื่อ แบบใดแบบหนึ่งเพียงแบบเดียว (มาตรา 100)

- กระทำการอันเป็นเท็จ เพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจผิดว่า ผู้สมัครผู้ใดกระทำการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ (มาตรา 101/1)
- ผู้สมัครหรือหัวหน้าพรรคการเมืองผู้ใดฝ่าฝืนโดยการใช้จ่ายในการเลือกตั้งเกินจำนวนค่าใช้จ่ายที่กำหนด (มาตรา 41 วรรคสาม และมาตรา 102) จัดทำบัญชีค่าใช้จ่ายในการหาเสียงเลือกตั้งของผู้สมัครคนใดไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการเลือกตั้งกำหนด (มาตรา 103) และไม่ยื่นรายการค่าใช้จ่ายต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งภายในระยะเวลาที่กำหนด หรือยื่นหลักฐานไม่ครบถ้วน (มาตรา 43 และมาตรา 104)
- จัดยานพาหนะนำผู้มีสิทธิเลือกตั้งไปยังที่เลือกตั้ง โดยไม่ต้องเสียค่าโดยสารหรือค่าจ้าง เพื่อจูงใจหรือควบคุมให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งไปลงคะแนนให้แก่ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใด (มาตรา 45 และมาตรา 105)
- ผู้ซึ่งมิได้มีสัญชาติไทยเข้ามีส่วนช่วยเหลือในการหาเสียงเลือกตั้งหรือกระทำการใดๆ เพื่อประโยชน์แห่งการเลือกตั้งโดยประการที่เป็นคุณหรือเป็นโทษแก่ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใด ทั้งนี้ เว้นแต่การกระทำนั้นเป็นการช่วยราชการหรือเป็นการประกอบอาชีพตามปกติโดยสุจริตของผู้นั้น (มาตรา 46 และมาตรา 106)
- ทำการโฆษณาหาเสียงเลือกตั้งโดยวิธีการใดๆ ไม่ว่าจะเป็คุณหรือเป็นโทษแก่ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใดนับตั้งแต่เวลา 18.00 นาฬิกาของวันก่อนวันเลือกตั้งหนึ่งวันจนถึงสิ้นสุดวันเลือกตั้ง (มาตรา 48) ปิดประกาศและที่ติดแผ่นป้ายเกี่ยวกับการเลือกตั้งในสาธารณสถานซึ่งเป็นของรัฐ จัดสรรเวลาออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ให้แก่พรรคการเมืองหรือกระทำกิจการอื่นที่คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศกำหนดให้รัฐสนับสนุน (มาตรา 50 และมาตรา 107)
- กระทำด้วยประการใดๆ ให้บัตรเลือกตั้งชำรุดหรือเสียหาย หรือให้เป็นบัตรเสียหรือกระทำด้วยประการใดๆ แก่บัตรเสียเพื่อให้เป็นบัตรที่ใช้ได้ (มาตรา 108)
- เปิดเผยให้แก่ผู้ใดทราบว่ามีสิทธิเลือกตั้งผู้ใดมาลงคะแนนหรือยังไม่มาลงคะแนนเพื่อเป็นคุณหรือโทษแก่ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใด (มาตรา 109)
- ผู้มีสิทธิเลือกตั้งผู้ใดใช้บัตรอื่นที่มีใช้บัตรเลือกตั้งตามมาตรา 51 ลงคะแนนเลือกตั้ง (มาตรา 51 และมาตรา 59) เปิด ทำลาย ทำให้เสียหาย ทำให้เปลี่ยนแปลง หรือทำให้ไร้ประโยชน์ หรือนำไปซึ่งหีบบัตรเลือกตั้งหรือบัตรเลือกตั้ง หรือเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องที่คณะกรรมการประจำหน่วยเลือกตั้งจัดส่งไปยังสถานที่นับคะแนน (มาตรา 66 และมาตรา 110)

- นำบัตรเลือกตั้งออกไปจากที่เลือกตั้ง ทำเครื่องหมายเพื่อเป็นที่สังเกตโดยวิธีใดไว้ที่บัตรเลือกตั้ง (มาตรา 59 และมาตรา 60) กระทำการใดโดยไม่มีอำนาจโดยชอบด้วยกฎหมาย เพื่อมิให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถใช้สิทธิได้หรือขัดขวางหรือหน่วงเหนี่ยวมิให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งไป ณ ที่เลือกตั้ง หรือเข้าไป ณ ที่ลงคะแนน หรือมิให้ไปถึง ณ ที่ดังกล่าวภายในกำหนดเวลาที่จะลงคะแนนเลือกตั้งได้ (มาตรา 62 และมาตรา 110)

- เรียกทรัพย์สินหรือผลประโยชน์อื่นใด สำหรับตนเองหรือผู้อื่นเพื่อจะลงคะแนนเลือกตั้งหรืองดเว้นไม่ลงคะแนนเลือกตั้งให้แก่ผู้สมัครหรือพรรคการเมืองใด (มาตรา 63 และมาตรา 111)

- ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามอำนาจของคณะกรรมการการเลือกตั้ง (มาตรา 85/10 และมาตรา 111/1)

- ขाय จำหน่าย จ่ายแจก หรือจัดเลี้ยงสุราทุกชนิดในเขตเลือกตั้งในระหว่างเวลา 18.00 นาฬิกา ของวันก่อนวันเลือกตั้งหนึ่งวันจนถึงวันเลือกตั้ง (มาตรา 112)

- เล่นหรือจัดให้มีการเล่นการพนันขั้นต่อใดๆ เกี่ยวกับผลของการเลือกตั้ง (มาตรา 113)

การกำหนดให้รับมิตชดใช้ค่าใช้จ่ายสำหรับการเลือกตั้งใหม่

ในกรณีศาลมีคำพิพากษาลงโทษผู้ใดฐานกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ และผู้นั้นเป็นผู้ทำให้การเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม หรือเป็นผู้กระทำการใดอันเป็นเท็จเพื่อจะแก่งัดให้ผู้สมัครถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง หรือเพื่อไม่ให้มีการประกาศผลการเลือกตั้งตามมาตรา 101/1 วรรคสอง อันเป็นเหตุให้ต้องมีการเลือกตั้งใหม่ในหน่วยเลือกตั้งหรือเขตเลือกตั้งใด ให้ศาลมีคำพิพากษาว่าผู้นั้นต้องรับมิตชดใช้ค่าใช้จ่ายสำหรับการเลือกตั้งใหม่นั้นด้วย ทั้งนี้ โดยคณะกรรมการการเลือกตั้ง ได้รับยกเว้นค่าฤชาธรรมเนียมศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (มาตรา 113/1)

ในกรณีที่มีผู้รับมิตชดใช้ค่าใช้จ่ายสำหรับการเลือกตั้งใหม่หลายคน ให้ทุกคนรับมิตชดใช้ค่าใช้จ่ายร่วมกันอย่างลูกหนี้ร่วม

ในกรณีที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แบบแบ่งเขตเลือกตั้งได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรี ให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้น และพรรคการเมืองที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้นั้นสังกัดอยู่ร่วมกันรับมิตชดใช้ค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งแทนตำแหน่งที่ว่างในเขตเลือกตั้งนั้นด้วย ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนด ทั้งนี้ เงินได้ตามมาตรานี้ให้นำส่งคลังเป็นรายได้แผ่นดิน

กำหนดอัตราโทษ

การระวางโทษจำคุกหรือปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ และให้ศาลสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง จะมีอัตราโทษสูงต่ำแตกต่างกันไป ตามฐานะของบุคคล ลักษณะของการกระทำความผิด และความร้ายแรงของการกระทำ กล่าวโดยสรุป คือ

- ความผิดที่เกี่ยวกับบุคคลทั่วไปและผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ซึ่งมีอัตราโทษต่ำสุด เช่น มาตรา 98 มาตรา 99 มาตรา 112 และมาตรา 113 คือ ระวางโทษจำคุกไม่เกิน 2 ปี หรือปรับไม่เกิน 40,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

- ความผิดที่เกี่ยวกับหัวหน้าพรรคการเมืองและสมุหบัญชี ซึ่งมีอัตราโทษสูงกว่าความผิดที่เกี่ยวกับบุคคลทั่วไป เช่น มาตรา 102 และมาตรา 103 คือ ระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี และปรับไม่เกิน 20,000 บาท และให้ศาลสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งมีกำหนด 5 ปี และห้ามเป็นสมุหบัญชีเลือกตั้งเป็นเวลา 5 ปี

- ความผิดที่เกี่ยวกับผู้สมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งมีอัตราโทษสูงสุด เช่น มาตรา 100 และมาตรา 111 คือ ระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 1 ปีถึง 10 ปี และปรับตั้งแต่ 20,000 บาท ถึง 200,000 บาท และให้ศาลสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งมีกำหนด 10 ปี

สำหรับการเลือกตั้งวุฒิสภา

มาตรา 90 ในพระราชบัญญัติเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา พ.ศ. 2541 กำหนดให้อนุโลมใช้ของการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่ก็มีบางประเด็นที่เป็นความแตกต่างกัน เช่น

รูปแบบการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาซึ่งมี 200 คน ให้นำการคำนวณจำนวนราษฎรต่อสมาชิกหนึ่งคนในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 102 (2) (3) (4) มาใช้บังคับโดยอนุโลม เมื่อคำนวณทั่วประเทศแล้วยังได้สมาชิกวุฒิสภาไม่ครบ 200 คน ให้เพิ่มจำนวนสมาชิกวุฒิสภาแก่จังหวัดที่เหลือเศษมากกว่าตามลำดับ จนครบ 200 คน ดังนั้น ในแต่ละจังหวัด จะมีวุฒิสมาชิกไม่เท่ากัน แต่ประชาชนจะเลือกได้เพียงวุฒิสมาชิกคนเดียวในจังหวัดตน⁴

⁴โปรดดูรัฐธรรมนูญมาตรา 121 และพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 มาตรา 88.

วิธีการคิดคะแนน

ใช้วิธีการเดียวกันกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยให้ผู้สมัครที่ได้รับคะแนนมากที่สุดเป็นผู้ได้รับการเลือกตั้ง และจังหวัดใดมีวุฒิสมาชิกได้มากกว่า 1 คน ให้ผู้สมัครที่ได้คะแนนมากที่สุดเรียงตามลำดับลงมาตามจำนวนสมาชิกวุฒิสภาที่จังหวัดนั้นจะพึงมีได้ และหากเป็นกรณีได้คะแนนเท่ากันก็ให้จับสลากเพื่อให้พอเพียงกับจำนวนวุฒิสมาชิกที่จังหวัดนั้น ๆ มิได้ และกรณีจังหวัดที่มีผู้สมัครเท่ากันหรือน้อยกว่าจำนวนสมาชิกวุฒิสภาที่จะพึงมีในจังหวัดนั้น ผู้สมัครที่จะได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา ต้องได้รับคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าร้อยละ 5 (5%) ของจำนวนผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง แต่ถ้าไม่มีผู้ได้รับเลือกตั้งหรือน้อยกว่าจำนวนวุฒิสมาชิกที่จะมีได้ในจังหวัดนั้นให้คณะกรรมการการเลือกตั้ง จัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ในจังหวัดนั้น (มาตรา 93)

คุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้สมัครวุฒิสมาชิก

มาตรา 125 แห่งรัฐธรรมนูญราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 กำหนดไว้ดังนี้

1. มีสัญชาติไทยโดยการเกิด
2. มีอายุไม่ต่ำกว่า 40 ปีบริบูรณ์ในวันเลือกตั้ง (สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ต่ำกว่า 25 ปีบริบูรณ์)
3. สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีหรือเทียบเท่า (ไม่ยกเว้นผู้ที่เคยเป็นสมาชิกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา)

4. ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาต้องมีลักษณะหนึ่งลักษณะใด (มาตรา 107 (5)) เช่นเดียวกับคุณสมบัติผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ลักษณะต้องห้ามใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้ง

รัฐธรรมนูญ มาตรา 126 ได้กำหนดลักษณะต้องห้ามมิให้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา ดังนี้

1. เป็นสมาชิกหรือผู้ดำรงตำแหน่งอื่นของพรรคการเมือง
2. เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือเคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและพ้นจากการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาแล้วยังไม่เกินหนึ่งปีนับถึงวันสมัครรับเลือกตั้ง
3. เป็นหรือเคยเป็นสมาชิกวุฒิสภาตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ในอายุของวุฒิสภาคราวก่อนการสมัครรับเลือกตั้ง
4. เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 109 เช่นเดียวกับลักษณะต้องห้ามใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

การหาเสียงและกำหนดค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 122 และมาตรา 123 กำหนดให้สมาชิกวุฒิสภามาจากการเลือกตั้งของประชาชนโดยตรง และรัฐธรรมนูญ มาตรา 129 กำหนดให้รัฐดำเนินการแนะนำผู้สมัครสมาชิกวุฒิสภาโดยเท่าเทียมกัน และมาตรา 92 ของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2541 กำหนดว่า เพื่อประโยชน์ในการแนะนำตัวผู้สมัครโดยเท่าเทียมกัน ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งประสานงานกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการดังต่อไปนี้

1. จัดให้มีการปิดประกาศและติดแผ่นป้ายเกี่ยวกับการเลือกตั้ง และผู้สมัครรับเลือกตั้ง ณ ศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอ หรือที่ทำการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือในที่ชุมชนหนาแน่นที่เห็นสมควร

2. พิมพ์และจัดส่งเอกสารเกี่ยวกับการเลือกตั้งและผู้สมัครรับเลือกตั้งไปให้ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง

3. จัดหาสถานที่เพื่อแนะนำตัวผู้สมัครรับเลือกตั้ง

4. จัดสรรเวลาการออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์เพื่อแนะนำตัวผู้สมัครรับเลือกตั้ง

5. กิจการอื่นที่คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศกำหนด

และมาตรา 91 กำหนดมิให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาหรือบุคคลใดดำเนินการหาเสียงเลือกตั้ง เว้นแต่การแนะนำตัวผู้สมัครโดยการแสดงข้อมูลส่วนตัวเกี่ยวกับประวัติส่วนตัว ประวัติการศึกษา และประวัติการทำงาน หรือประสบการณ์ในการทำงานได้เฉพาะการจัดพิมพ์เอกสารเพื่อแนะนำตัวผู้สมัคร ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนดและในกรณีที่คณะกรรมการการเลือกตั้งเห็นสมควรเพื่อความ เป็นธรรมแก่ผู้สมัครทุกคนอาจกำหนดจำนวนเงินค่าใช้จ่ายไว้ด้วยก็ได้

เจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินการเลือกตั้ง

ในการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภานั้นห้ามมิให้นำสิทธิการเสนอชื่อผู้แทนของพรรคการเมืองมาใช้บังคับ และให้กรรมการประจำหน่วยเลือกตั้งเป็นกรรมการนับคะแนนเลือกตั้งด้วย (การให้มีผู้แทนพรรคการเมืองที่ส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งนั้น หรือที่ส่งสมัคร

แบบบัญชีรายชื่อเป็นกรรมการนับคะแนน) เนื่องจากเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ต้องการให้สมาชิกวุฒิสภาไม่เป็นคนของพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง

การนับคะแนนและการประกาศผลการเลือกตั้ง

การนับคะแนนเลือกตั้งให้กระทำ ณ ที่เลือกตั้ง และให้นำหลักเกณฑ์และวิธีการนับคะแนนและการประกาศผลการเลือกตั้ง เฉพาะกรณีการนับคะแนนเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง เว้นแต่บทบัญญัติที่เกี่ยวกับพรรคการเมืองมาใช้บังคับกับการนับคะแนนและการประกาศผลการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา

บทที่ 4

พระราชบัญญัติคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2541

คณะกรรมการการเลือกตั้ง ถือเป็นองค์กรอิสระภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2540 ที่มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมและดำเนินการจัดให้มีการเลือกตั้งในระดับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาท้องถิ่น และผู้บริหารท้องถิ่น รวมทั้งในเรื่องการออกเสียงประชามติ เพื่อให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยสุจริต และเที่ยงธรรม โดยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องหลายฉบับ¹ โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้เน้นที่ตัวกฎหมายรัฐธรรมนูญว่าต้องมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการการเลือกตั้ง
2. การดำเนินการของคณะกรรมการการเลือกตั้ง โดยต้องมีเรื่องการแบ่งเขตเลือกตั้ง การจัดให้มีบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง และการนับคะแนนใหม่
3. การให้การศึกษแก่ประชาชนเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
4. การสืบสวนสอบสวน และการวินิจฉัยชี้ขาดของคณะกรรมการการเลือกตั้ง

¹กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งมีพื้นฐานถึงการระบุให้มืองค์กรดังกล่าวตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2534 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2538) โดยตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้กำหนดไว้ในหมวด 6 รัฐสภาส่วนที่ 4 คณะกรรมการการเลือกตั้ง มาตรา 136 ถึง 148 นอกจากนี้ยังมีบทเฉพาะกาลในมาตรา 327 2. พ.ร.บ.คณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2541 3. พ.ร.บ.การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา พ.ศ. 2541 4. พ.ร.บ.พรรคการเมือง พ.ศ. 2541 5. ระเบียบคณะกรรมการการเลือกตั้งว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด และการเลือกตั้งผู้อำนวยการเลือกตั้งประจำจังหวัด 6. ประกาศกำหนดการอนจำเป็นแก่การปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง 7. ประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้งว่าด้วยผู้อำนวยการเลือกตั้งประจำเขตเลือกตั้ง 8. ข้อกำหนดคณะกรรมการการเลือกตั้ง แนวปฏิบัติในการช่วยเหลือตรวจสอบการเลือกตั้งขององค์กรเอกชน 9. ข้อกำหนดแนวทางปฏิบัติของผู้ได้รับการแต่งตั้งให้ตรวจสอบ ในการออกเสียงประชามติ 10. พ.ร.บ.เทศบาล พ.ศ. 2496 และฉบับที่แก้ไขเพิ่มเติมจนถึง พ.ศ. 2546 11. พ.ร.บ.สภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 12. พ.ร.บ.องค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 13. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งของท้องถิ่น

5. การดำเนินคดีในศาลโดยคณะกรรมการการเลือกตั้งในความผิดเกี่ยวกับการเลือกตั้ง หรือพรรคการเมือง

6. ความร่วมมือที่ศาล พนักงานอัยการ พนักงานสอบสวน หรือหน่วยงานอื่นของรัฐต้องให้แก่คณะกรรมการการเลือกตั้ง

7. การรับรองและแต่งตั้งผู้แทนขององค์กรเอกชนเพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบการเลือกตั้ง

8. การจัดให้มีหน่วยงานที่มีความเป็นอิสระเพื่อดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล การงบประมาณ และการดำเนินการอื่น โดยมีประธานกรรมการการเลือกตั้งเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด

9. กำหนดเวลาที่คณะกรรมการการเลือกตั้งจะเริ่มควบคุมและดำเนินการจัดหรือจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น ซึ่งต้องไม่เกิน 10 ปีนับแต่วันประกาศใช้รัฐธรรมนูญ

ซึ่งจะเห็นได้ว่าผลดังกล่าวเป็นผลโดยตรงในการก่อให้เกิดพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2541 โดยในกฎหมายดังกล่าวมีสาระสำคัญอยู่ 3 ส่วน ได้แก่ หมวด 1 ว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง หมวดที่ 2 สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง หมวดที่ 3 บทกำหนดโทษ

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2541 ให้มีสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นหน่วยงานของรัฐมีฐานะเป็นนิติบุคคลและอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการการเลือกตั้ง โดยมีประธานกรรมการการเลือกตั้งเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด²

กิจการของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ไม่อยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน กฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์ กฎหมายว่าด้วยการประกันสังคม และกฎหมายว่าด้วยเงินทดแทน

อำนาจหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับกิจการทั่วไปของคณะกรรมการการเลือกตั้งและนายทะเบียนพรรคการเมืองและให้มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. รับผิดชอบงานธุรการของคณะกรรมการการเลือกตั้ง และนายทะเบียนพรรคการเมืองศึกษาและรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับงานของคณะกรรมการการเลือกตั้งและนายทะเบียนพรรคการเมือง

2. ศึกษาและสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเลือกตั้ง การออกเสียงประชามติ และการพัฒนาพรรคการเมือง

3. เผยแพร่วิชาการและให้ความรู้และให้ความรู้และการศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

4. รับเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งหรือการออกเสียงประชามติ ผู้มีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยในการเลือกตั้ง หรือเกี่ยวกับการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้ง หรือเกี่ยวกับการทุจริตหรือประพฤติมิชอบในการเลือกตั้งของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ผู้เลือกตั้ง พรรคการเมืองหรือบุคคลอื่นใดเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการการเลือกตั้ง

5. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่คณะกรรมการการเลือกตั้งมอบหมาย โดยมีเลขาธิการคณะกรรมการการเลือกตั้ง 1 คน ซึ่งประธานคณะกรรมการการเลือกตั้งจะแต่งตั้งโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นผู้บังคับบัญชาพนักงานและลูกจ้างของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง และมีการแบ่งงานออกเป็น 2 ส่วน คือ หน่วยงานส่วนกลาง และหน่วยงานส่วนภูมิภาค

²พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2541 มาตรา 25, 26

หน่วยงานส่วนกลาง

โดยได้มีการแบ่งแยกอำนาจหน้าที่ให้กรรมการการเลือกตั้งแต่ละคนรับผิดชอบในแต่ละด้าน ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ด้านกิจการ ดังนี้

1. **ด้านกิจการบริหารกลาง** มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับกิจการทั่วไปของกรรมการการเลือกตั้ง และสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง และกิจการที่คณะกรรมการการเลือกตั้งและสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งมิได้กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของด้านกิจการใดกิจการหนึ่งโดยเฉพาะ รวมทั้งกำกับและเร่งรัดการปฏิบัติงานของหน่วยงานสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งให้เป็นไปตามนโยบาย แนวทาง และแผนการปฏิบัติงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง และสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง อำนาจหน้าที่ดังกล่าวรวมถึงการเสนอแนะและจัดทำนโยบายของคณะกรรมการการเลือกตั้ง และสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาการเมือง และภารกิจตามกฎหมาย จัดทำแผนแม่บทประสานแผนปฏิบัติงาน เสนอแนะนโยบายการตั้งและจัดสรรงบประมาณประจำปี ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานในสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง จัดทำรายงานผลการดำเนินการตามนโยบายและแผนของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง จัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานประจำปี และข้อสังเกตของคณะกรรมการการเลือกตั้งเสนอต่อรัฐสภา ประสานงานและสนับสนุนการปฏิบัติงานของคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด และหน่วยงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งส่วนภูมิภาค และปฏิบัติการอื่นใดตามที่คณะกรรมการการเลือกตั้งและสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งมอบหมาย

2. **ด้านกิจการสืบสวนสอบสวนและวินิจฉัย** มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับกิจการเรื่องร้องเรียน เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งหรือการออกเสียงประชามติ ผู้มีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยในการเลือกตั้ง หรือเกี่ยวกับการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้ง หรือเกี่ยวกับการทุจริตหรือประพฤติมิชอบในการเลือกตั้งของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ผู้เลือกตั้งพรรคการเมือง หรือบุคคลอื่นใดเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการการเลือกตั้ง กิจการสืบสวนสอบสวนข้อเท็จจริงและวินิจฉัยชี้ขาดปัญหาข้อโต้แย้งที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการปฏิบัติตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการออกเสียงประชามติ และกฎหมาย

ว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือบริหารท้องถิ่นของคณะกรรมการการเลือกตั้ง
ประสานงานและสนับสนุนการปฏิบัติงานของคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด และ
หน่วยงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งในส่วนภูมิภาค และปฏิบัติการอื่นใดตาม
ที่คณะกรรมการการเลือกตั้งและสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งมอบหมาย

3. ด้านกิจการบริหารงานเลือกตั้ง มีอำนาจหน้าที่ควบคุมและดำเนินการหรือ
จัดให้มีการเลือกตั้ง ตามที่กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา และกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือบริหาร
ท้องถิ่นกำหนดให้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ประสานงานและสนับสนุนการปฏิบัติงาน
ของคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดและหน่วยงานของสำนักงานคณะกรรมการการ
เลือกตั้งในส่วนภูมิภาค และปฏิบัติการอื่นใดตามที่คณะกรรมการการเลือกตั้งและสำนักงาน
คณะกรรมการการเลือกตั้งมอบหมาย

4. ด้านกิจการพรรคการเมืองและออกเสียงประชามติ มีอำนาจหน้าที่รับคำ
ขอจดทะเบียนการจัดตั้งพรรคการเมือง ควบคุม ตรวจสอบการดำเนินงานของพรรคการเมือง
และปฏิบัติงานให้เป็นไปตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง ปฏิบัติงาน
ธุรการให้แก่นายทะเบียนพรรคการเมือง ศึกษาและรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับงานของ
นายทะเบียนพรรคการเมือง ปฏิบัติงานสนับสนุนพรรคการเมืองโดยรัฐ ควบคุมและดำเนินการ
จัดให้มีการออกเสียงประชามติ ตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการออกเสียง
ประชามติให้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม พัฒนาพรรคการเมืองและการออกเสียงประชามติ
ประสานงานและสนับสนุนการปฏิบัติงานของคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดและ
หน่วยงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งในส่วนภูมิภาค และปฏิบัติการอื่นใดตาม
ที่คณะกรรมการการเลือกตั้ง นายทะเบียนพรรคการเมือง และสำนักงานคณะกรรมการการ
เลือกตั้งมอบหมาย

5. ด้านกิจการการมีส่วนร่วม มีอำนาจหน้าที่สนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชน
และบุคคล องค์กรเอกชน และประชาคมจังหวัดเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเลือกตั้ง
งานรับรองและสนับสนุนองค์กรเอกชน งานดำเนินการเผยแพร่วิชาการ และให้ความรู้และ
การศึกษาแก่ประชาชน งานประสานงานกับหน่วยราชการ ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น
รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ หรือสนับสนุนองค์กรเอกชนในการให้การศึกษาแก่
ประชาชนเกี่ยวกับการเลือกตั้งและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์

ทรงเป็นประมุข ประธานงานและสนับสนุนการปฏิบัติงานของคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดและหน่วยงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งในส่วนภูมิภาค และปฏิบัติการอื่นใดตามที่คณะกรรมการการเลือกตั้งและสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งมอบหมาย

ในแต่ละด้านกิจการแบ่งส่วนงานภายในออกเป็นสำนัก ซึ่งมีผู้อำนวยการสำนักเป็นผู้บังคับบัญชาพนักงานและลูกจ้างของสำนักงานและรับผิดชอบการปฏิบัติหน้าที่ของสำนัก และมีรองผู้อำนวยการสำนักเป็นผู้ช่วยสั่งการและปฏิบัติงานรองจากผู้อำนวยการสำนัก ในแต่ละสำนักแบ่งส่วนงานภายในออกเป็นฝ่าย โดยมีผู้อำนวยการฝ่ายเป็นผู้บังคับบัญชาพนักงานและลูกจ้างของฝ่ายและรับผิดชอบการปฏิบัติงานของฝ่าย

หน่วยงานส่วนภูมิภาค กำหนดให้มีสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดเป็นหน่วยงานที่ตั้งอยู่ในส่วนภูมิภาคของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง และอยู่ในการกำกับดูแลของคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด โดยมีผู้อำนวยการการเลือกตั้งประจำจังหวัดเป็นผู้บังคับบัญชาพนักงานและลูกจ้าง และรับผิดชอบการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด ขึ้นตรงต่อเลขาธิการคณะกรรมการการเลือกตั้ง

การแบ่งงานภายใน ให้สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดแบ่งส่วนงานภายในออกเป็น 3 กลุ่มงาน คือ

1. กลุ่มงานอำนวยการ มีหน้าที่รับผิดชอบงานสารบรรณ งานธุรการ งานเลขานุการนักบริหาร งานช่วยอำนวยการ งานประสานงาน งานการคลัง งานนิติการ งานบุคคล งานสารนิเทศ งานพัสดุ งานการประชุม งานวิเทศสัมพันธ์ งานตามนโยบายและแผนงานของคณะกรรมการการเลือกตั้ง คณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด และสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง งานที่มีได้กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด และงานอื่นที่ได้รับมอบหมาย

2. กลุ่มงานจัดการเลือกตั้ง มีหน้าที่รับผิดชอบจัดการเลือกตั้งตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา จัดการออกเสียงประชามติตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการออกเสียงประชามติ จัดให้มีการเลือกตั้งตามกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่น และงานอื่นที่ได้รับมอบหมาย

3. กลุ่มงานสนับสนุนการเลือกตั้ง มีหน้าที่รับผิดชอบงานสืบสวนสอบสวนข้อเท็จจริงในพื้นที่ตามที่สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งมอบหมาย งานสนับสนุนพรรคการเมืองและสาขาพรรคการเมืองโดยรัฐ งานส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการเลือกตั้ง งานรับรองและสนับสนุนองค์กรเอกชน งานรณรงค์ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และงานอื่นที่ได้รับมอบหมาย

ทั้งนี้ เพราะมีปัญหาที่การเลือกตั้งในอดีตที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีการทุจริตต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นกรณี

1. ปัญหาในการกำหนดเขตการเลือกตั้ง หมายถึง ความพยายามในการลากเส้นแบ่งเขตเลือกตั้งในการครอบคลุมฐานเสียงของฝ่ายที่ให้การสนับสนุนตน ทั้งๆ ที่ฐานเสียงดังกล่าวอยู่กระจุกกระจายในหลายท้องที่ก็ตาม³

2. ปัญหาในการจัดทำบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ซึ่งหน้าที่นี้เป็นหน้าที่โดยตรงของนายอำเภอและจะเป็นผู้คัดรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งมาจากทะเบียนบ้าน โดยที่ฝ่ายทะเบียนราษฎรอีกทีหนึ่ง ปัญหาเกี่ยวกับบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งหายไปทั้งๆ ผู้นั้นมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน⁴

3. ปัญหาในการตรวจสอบค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้ง การกำหนดเงินสำหรับค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งก็เพื่อกำหนดเงินสำหรับใช้จ่ายในการเลือกตั้งไม่ให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งใช้จ่ายสูงเกินไปในลักษณะทุ่มเงินเพื่อหวังเอาชนะ⁵

4. ปัญหาความไม่เป็นกลางของเจ้าพนักงานที่เกี่ยวกับการเลือกตั้ง คือ ผู้ดำเนินการเลือกตั้ง กรรมการตรวจนับคะแนน และผู้แต่งตั้งกรรมการเหล่านี้เป็นอำนาจหน้าที่ของนายอำเภอ และนายอำเภอจะแต่งตั้งให้ผู้นำท้องถิ่น และส่วนหนึ่งก็เป็นหัวหน้าเป็น

³อาภัสรา จันตะพัฒน์. รูปแบบและฐานขององค์กรที่ทำหน้าที่ควบคุมดูแลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร. วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538. หน้า 41-45.

⁴อิสระ สุวรรณบาล. กลไกการเลือกตั้ง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2523. หน้า 66-67.

⁵กันก วงศ์ตระหง่าน. การเมืองในสภาผู้แทนราษฎร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530. หน้า 88.

กรรมการเกี่ยวกับการเลือกตั้ง จุดนี้ถือว่าเป็นปัญหาที่จะก่อให้เกิดการทุจริตกันที่หน่วยเลือกตั้ง ก็อาจมีการโกงกันโดยร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ เช่น ปลอมให้ผู้ไม่มีสิทธิไปเลือกตั้ง หรือใช้สิทธิซ้ำแบบเวียนเทียน

จึงทำให้ต้องจัดการโครงสร้างการบริหารงานภายใน รวมทั้งระบบส่งต่อระหว่างอำนาจของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ทั้ง 3 ระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับชาติ ระดับจังหวัด หรือระดับเขต (ท้องถิ่น) ก็ตาม ให้มีความรัดกุมและบังคับใช้กฎหมายเกิดประสิทธิภาพมากที่สุด

สำหรับคณะกรรมการการเลือกตั้งใช้ชื่อย่อว่า กกต. โดยมีชื่อภาษาอังกฤษว่า “The Election Commission of Thailand (ECT)” ต้องมีคุณสมบัติและคุณลักษณะตามที่กฎหมายรัฐธรรมนูญกำหนดไว้

1. ประกอบด้วยคณะกรรมการ 5 คน มีประธานกรรมการ 1 คน และคณะกรรมการเลือกตั้งอีก 4 คน มีความเป็นกลางทางการเมือง มีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ประจักษ์ (ตามมาตรา 136 แห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2540)

2. ต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้ (มาตรา 137 แห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2540)

(1) มีสัญชาติไทยโดยการเกิด

(2) มีอายุไม่ต่ำกว่า 40 ปีบริบูรณ์ในวันเสนอชื่อ

(3) สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีหรือเทียบเท่า

(4) ไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 106 หรือมาตรา 109 (1) (2) (4) (5) (6)

(7) (13) หรือ (14)

(5) ไม่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ข้าราชการการเมือง สมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่น

(6) ไม่เป็นหรือเคยเป็นสมาชิกหรือดำรงตำแหน่งอื่นของพรรคการเมืองในระยะ 5 ปี ก่อนดำรงตำแหน่ง

(7) ไม่เป็นผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ตุลาการศาลปกครอง กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน

3. มีวาระในการดำรงตำแหน่ง 7 ปี นับแต่วันที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง และดำรงตำแหน่งได้เพียงครั้งเดียว (ตามมาตรา 140 แห่งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2540)

คณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

1. ออกประกาศกำหนดการทั้งหลายอันจำเป็นแก่การปฏิบัติตามกฎหมาย ตาม มาตรา 144 วรรคสอง

2. มีคำสั่งให้ข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น หรือเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐปฏิบัติภารกิจทั้งหลายอันจำเป็นตามกฎหมายตามมาตรา 144 วรรคสอง

3. สืบสวนสอบสวนเพื่อหาข้อเท็จจริงและวินิจฉัยชี้ขาดปัญหาหรือข้อโต้แย้ง ที่เกิดขึ้นตามกฎหมาย ตามมาตรา 144 วรรคสอง

4. สั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่ หรือออกเสียงประชามติใหม่ในหน่วยเลือกตั้งใดหน่วยเลือกตั้งหนึ่งหรือทุกหน่วยเลือกตั้ง เมื่อมีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าการเลือกตั้งหรือการออกเสียงประชามติในหน่วยเลือกตั้งนั้นๆ มิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม

5. ประกาศผลการเลือกตั้งและการออกเสียงประชามติ

6. ดำเนินการอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

ในการปฏิบัติหน้าที่ คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) มีอำนาจเรียกเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากบุคคลใน หรือเรียกบุคคลใดมาให้ถ้อยคำ ตลอดจนขอให้ศาล พนักงานอัยการ พนักงานสอบสวนหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ดำเนินการเพื่อประโยชน์แห่งการปฏิบัติหน้าที่การสืบสวนสอบสวน หรือวินิจฉัยชี้ขาด

คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) มีอำนาจแต่งตั้งบุคคล คณะบุคคล หรือผู้แทนองค์การเอกชนเพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามที่มอบหมาย^๑

อำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2541

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2541 บัญญัติให้คณะกรรมการการเลือกตั้งมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

1. ควบคุมและดำเนินการจัด หรือจัดให้มีการเลือกตั้งและการออกเสียง ประชามติ ตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม

^๑รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, มาตรา 145.

2. ออกประกาศกำหนดการทั้งหลายอันจำเป็นแก่การปฏิบัติตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการออกเสียงประชามติ และกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น

3. มีคำสั่งให้ข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้าง ของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น หรือเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ ปฏิบัติการทั้งหลายอันจำเป็นตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการออกเสียงประชามติและกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่น

4. ออกข้อกำหนดเป็นแนวทางการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับ การเลือกตั้ง หรือการออกเสียงประชามติ

5. ดำเนินการแบ่งเขตเลือกตั้งสำหรับการเลือกตั้งที่ใช้วิธีการแบ่งเขตเลือกตั้ง และจัดให้มีบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

6. สืบสวนสอบสวนเพื่อหาข้อเท็จจริงและวินิจฉัยชี้ขาดปัญหาหรือข้อโต้แย้งที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการปฏิบัติตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการออกเสียงประชามติ หรือกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น

7. สั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่หรือออกเสียงประชามติใหม่ในหน่วยเลือกตั้งใดหน่วยเลือกตั้งหนึ่งหรือทุกหน่วยเลือกตั้ง หรือสั่งให้มีการนับคะแนนใหม่เมื่อมีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าการเลือกตั้งหรือการออกเสียงประชามติในหน่วยเลือกตั้งนั้นๆ มิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ และวิธีพิจารณาที่คณะกรรมการการเลือกตั้งกำหนด

8. ประกาศผลการเลือกตั้งหรือการออกเสียงประชามติ

9. ดำเนินการหรือประสานงานกับหน่วยราชการ ราชการส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ หรือสนับสนุนองค์การเอกชนในการให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

10. จัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานประจำปี และข้อสังเกตเสนอต่อรัฐสภา

11. ดำเนินการอื่นตามที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญอื่น หรือกฎหมายอื่นกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการการเลือกตั้ง⁷ อำนาจหน้าที่เฉพาะกรณีคณะกรรมการการเลือกตั้งต้องดำเนินการสืบสวนสอบสวนเพื่อหาข้อเท็จจริงโดยพลันเมื่อมีกรณีใดกรณีหนึ่ง ดังต่อไปนี้

1. ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ผู้สมัครรับเลือกตั้ง หรือพรรคการเมืองซึ่งมีสมาชิกสมัครรับเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งใดเขตเลือกตั้งหนึ่ง คัดค้านว่าการเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งนั้นเป็นไปโดยไม่ถูกต้องหรือไม่ชอบด้วยกฎหมาย

2. ปรากฏหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าก่อนได้รับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่น ผู้ใดได้กระทำการใดๆ โดยไม่สุจริตเพื่อให้ตนเองได้รับเลือกตั้ง หรือได้รับเลือกตั้งมาโดยไม่สุจริต โดยผลของการที่บุคคลหรือพรรคการเมืองใดได้กระทำลงไปอันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการพรรคการเมือง หรือกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น

3. ปรากฏหลักฐานอันควรเชื่อว่าการออกเสียงประชามติมิได้เป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมาย หรือผู้มีสิทธิเลือกตั้งคัดค้านว่าการออกเสียงประชามติในหน่วยเลือกตั้งใดเป็นไปโดยไม่ถูกต้องหรือไม่ชอบด้วยกฎหมาย

เมื่อดำเนินการตามวรรคหนึ่งเสร็จแล้ว คณะกรรมการการเลือกตั้งต้องพิจารณาวินิจฉัยสั่งการโดยพลัน

กล่าวโดยสรุปบทบัญญัติรัฐธรรมนูญได้ให้อำนาจคณะกรรมการการเลือกตั้งใช้อำนาจด้านบริหาร ด้านนิติบัญญัติ และด้านตุลาการ เบ็ดเสร็จภายในองค์กร เช่น ด้านบริหารมีอำนาจสั่งให้ข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยงานของรัฐปฏิบัติภารกิจทั้งหลายอันจำเป็นที่เกี่ยวกับการเลือกตั้ง หรือด้านนิติบัญญัติมีอำนาจออกประกาศระเบียบข้อกำหนดทั้งหลายอันจำเป็นแก่การเลือกตั้งเพื่อถือปฏิบัติเช่นเดียวกับกฎกระทรวง หรือด้านตุลาการมีอำนาจสั่งการให้มีการเลือกตั้งใหม่เฉพาะหน่วยเลือกตั้งหรือทั้งเขตเลือกตั้ง หรือสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง หากมีการทุจริตการเลือกตั้ง แม้ว่ากรณีดังกล่าวจะเป็นที่ถกเถียงกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบันถึงความเหมาะสมแห่งอำนาจดังกล่าว และมีการนำประเด็นดังกล่าวนี้ไปฟ้องร้องยังศาลปกครองให้ชี้ขาดและยกเลิกเพิกถอนนิติกรรมทางปกครอง ที่ กกต. มีคำสั่ง

⁷พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2541 มาตรา 10

ในการออกใบเหลืองหรือใบแดงแก่ผู้สมัคร ซึ่งในที่สุดศาลรัฐธรรมนูญได้ชี้ขาดว่าอำนาจดังกล่าวนี้ เป็นอำนาจเบ็ดเสร็จของ กกต. อย่างแท้จริง จึงมีอำนาจกระทำได้ แต่ก็เป็นกรณีเฉพาะเรื่อง เฉพาะประเด็นที่มีการนำขึ้นสู่ศาลรัฐธรรมนูญเท่านั้น ส่วนในประเด็นอื่นๆ เช่น ความล่าช้า เตือนร้อน เสียหาย ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการกระทำของ กกต. ซึ่งถือเป็นหลักการพื้นฐานของการรับคดีของศาลปกครอง เช่นนี้ ยังสามารถรับคดีดังกล่าว และเยียวยาความเสียหายให้กับผู้สมัครฯ ได้อยู่ เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวนี้ มีความพยายามที่จะมีการแก้ไขกฎหมายรัฐธรรมนูญ เพื่อพัฒนาองค์กรคณะกรรมการการเลือกตั้งไปสู่ศาลการเมือง หรือศาลเลือกตั้ง เช่นเดียวกับประเทศในกลุ่มยุโรปหลายประเทศ และมีลักษณะเดียวกันกับในอดีตที่ผ่านมาที่มีการปรับเปลี่ยนทั้งอำนาจหน้าที่ ที่มา วาระการดำรงตำแหน่งของตุลาการรัฐธรรมนูญ ไปสู่ศาลรัฐธรรมนูญ^๙ นอกจากอำนาจของคณะกรรมการการเลือกตั้งดังกล่าวข้างต้นแล้ว กฎหมายยังให้อำนาจคณะกรรมการการเลือกตั้ง แต่งตั้งคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด ผู้อำนวยการการเลือกตั้งประจำจังหวัด บุคคล คณะบุคคล หรือผู้แทนองค์กรเอกชน เพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามที่คณะกรรมการการเลือกตั้งมอบหมายให้ได้^{๑๐} ดังต่อไปนี้

1. อำนาจการเลือกตั้ง และการออกเสียงประชามติ ที่กระทำภายในจังหวัดนั้น
2. เสนอแนะการแบ่งเขตเลือกตั้งสำหรับการเลือกตั้ง ที่ใช้วิธีการแบ่งเขตการเลือกตั้งต่อคณะกรรมการการเลือกตั้ง
3. รวบรวมและตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งหรือผู้มีสิทธิออกเสียงประชามติ
4. เสนอแนะต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งเพื่อพิจารณาแต่งตั้งบุคคลผู้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งหรือการออกเสียงประชามติ ตามที่กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการออกเสียงประชามติหรือกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นกำหนดไว้
5. ปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งหรือการออกเสียงประชามติ¹⁰

^๙พัฒนา เรือนใจดี. ศาลรัฐธรรมนูญศึกษาปัญหาทางทฤษฎีและกฎหมายรวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการจัดตั้งและรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, พ.ศ. 2537.

^{๑๐}พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2541 มาตรา 11

¹⁰พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. 2541 มาตรา 13

ซึ่งก็ยังเป็นปัญหาในรายละเอียดอีก ถึงความเหมาะสมในการใช้อำนาจของทั้งคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด และคณะกรรมการการเลือกตั้งของท้องถิ่น ที่ได้รับมอบอำนาจมาจากคณะกรรมการการเลือกตั้งระดับชาติ (กลาง) ทั้งนี้เพราะปัญหาในเรื่องความล่าช้าและความเที่ยงธรรม ไม่ฝักใฝ่การเมืองของคณะกรรมการในสองระดับล่างนี้ยังเป็นปัญหาอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการสรรหาและการแต่งตั้งคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด การได้มาของคณะอนุกรรมการสรรหากรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด วิธีการได้มาของบุคคลที่จะได้รับการพิจารณาคัดเลือกให้เป็นคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด¹¹ ในด้านของคณะกรรมการการเลือกตั้งระดับชาติ (กลาง) ก็มีปัญหาเช่นเดียวกัน อาทิเช่น ความเป็นอิสระตามรัฐธรรมนูญของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ในการออกประกาศหรือระเบียบ กกต. ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้สมัครรับเลือกตั้งและประชาชน สมควรอย่างยิ่งที่ต้องวางกรอบการใช้อำนาจเช่นกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความของ กกต. ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันในการใช้อำนาจ และให้ความมั่นใจให้กับประชาชน ผู้สมัครฯ ในอิสระที่พึงมีได้ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ ผลกระทบในการใช้อำนาจเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ปัญหาองค์กรที่จะใช้อำนาจในการตรวจสอบ และถ่วงดุลอำนาจของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ซึ่งได้กล่าวแล้วข้างต้น จึงไม่ขอกล่าวซ้ำอีก ปัญหาดังกล่าวนี้ เป็นทั้งปัญหาในทางเทคนิคของกฎหมาย และเป็นปัญหาข้อกฎหมายและปัญหาข้อเท็จจริงที่ต้องใช้ระยะเวลาในการแก้ไข ปัญหาและสร้างระบบการตรวจสอบสมดุลงค์กรการใช้อำนาจรัฐของทุก ๆ องค์กรอิสระ เพื่อให้เกิดดุลยภาพต่อสังคม ต่อไป

¹¹โดยมีระเบียบคณะกรรมการการเลือกตั้ง ว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด และผู้อำนวยการการเลือกตั้งประจำจังหวัด พ.ศ. 2541 เกี่ยวข้องด้วย นอกจากนี้ ก็เป็นแบบ (กกต.จว.1) ใบสมัครเข้ารับการคัดเลือกเป็นกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด แบบ (กกต.จว.2) ประวัติผู้ที่ได้รับการทาบทามเพื่อเข้ารับการคัดเลือกเป็นกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัด แบบ (กกต.จว.3) บันทึกการให้ถ้อยคำของผู้สมัคร หรือผู้รับการทาบทามเพื่อเข้ารับการคัดเลือกเป็น กกต. จังหวัด และหนังสือยินยอมของผู้ได้รับการทาบทามเข้าเป็น กกต. จังหวัด (กกต.จว.4)